

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-3
maart 2002

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

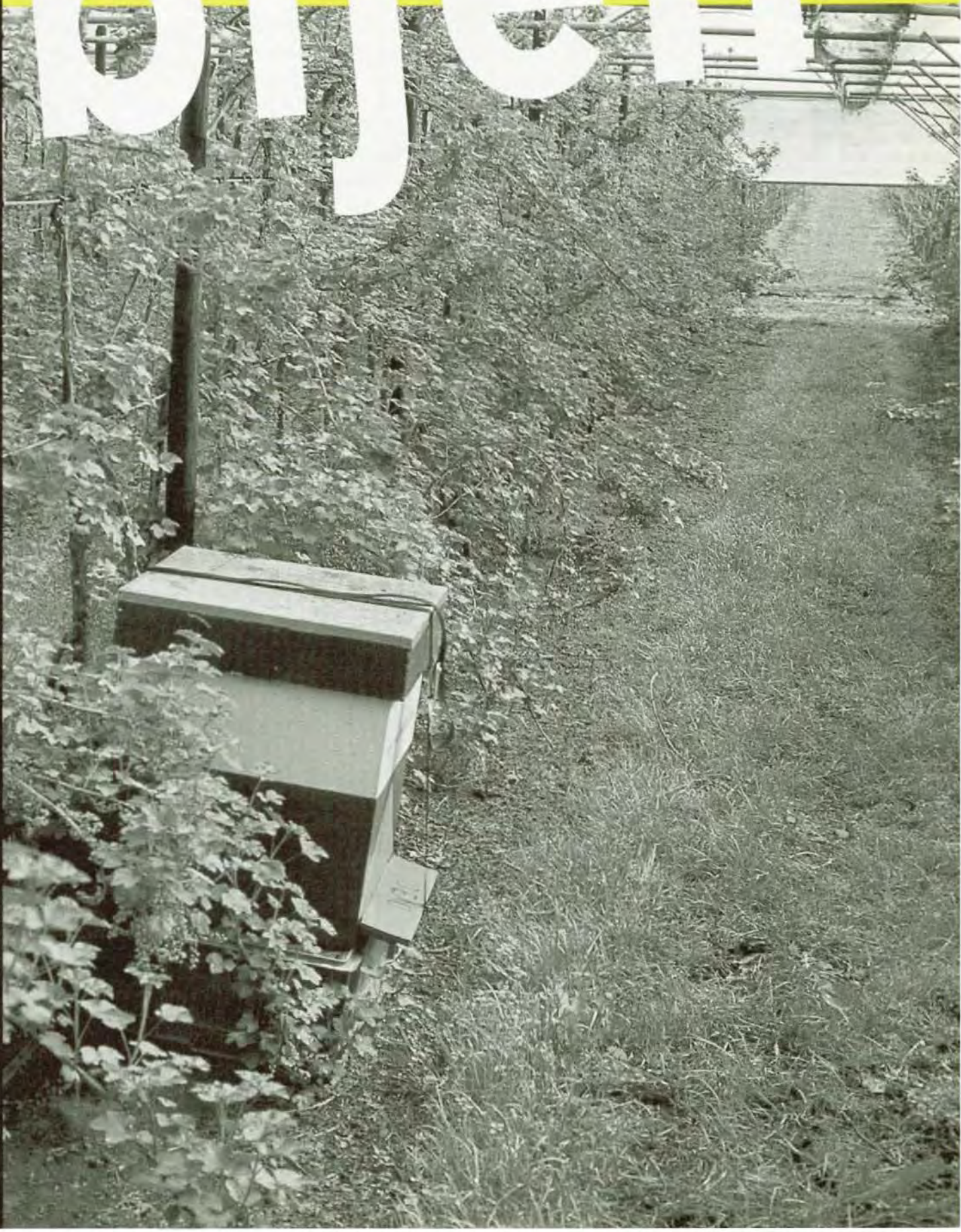

Foto: PPO Bijen

Rode bes

66 Het areaal rode bessen in Nederland is ongeveer 175 ha. Een toenemend deel van deze bessen wordt in kassen en plastic tunnels geteeld.

Bij de teelt is bloem- en vruchtrui, door respectievelijk slechte bestuiving en onvoldoende voeding, een groot probleem.

De kleine bloemen zijn schotelvormig, wit tot groen van kleur en produceren nectar en stuifmeel. Het stuifmeel kan worden overgebracht door de wind en bestuivende insecten. Bij de bedekte teelten zijn honingbijen het meest geschikt.

Tijdens de bloei heeft de rode bes veel water nodig om de nectarproductie – en dus de bestuivingsactiviteit – op peil te houden. Er is ook een goede luchtvochtigheid (tussen 60 en 80%) nodig om nectar en stuifmeel aantrekkelijk te maken.

Christ Smeekens, PPO Bijen

Imkers en internet.....	Romée van der Zee	67
Van heinde en ver	Otto de Kat	69
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	70
Praktijk		
Antwoord uit de praktijk	M.J. van Iersel	72
Imkerervaringen	Jan Ottens	73
Waterhaalsters in het voorjaar	Hayo Velthuis	74
Doppenproject 2002	M.J. van Iersel	76
De lezer schrijft		
Beginnerscursussen in Limburg	Frans Brouwers	77
Van imker tot imker	Ko Zoet	78
Gezondheid		
Bestrijding van AVB	vd Scheer, Heessen, Vunderink	80
Varroabestrijding met darrenbroed	J. Trip	82
Uit de imkergemeenschap		
NIEUWS VAN ppo bijen	Christ Smeekens	84
Nieuws van schier	D. Vunderink, J. Charpentier	85
Van koolzaad naar Bedrijfsraad	Ton Thissen	86
Enquête in kring 'De Baronie'	M.J. van Iersel	88
Informatiedag bijenteeltleraren	M.J. van Iersel	90
ALV Carnicavereniging 00st-Nederland		91
Stuurgroep 'Bedrijfsraad 2000'	Piet van Schaik	92
Van de organisaties		
VBBN: Uit de PC van de voorzitter		93
Nieuw lid hoofdbestuur VBBN: Rob Nijman		93
ZLTO: Van de Bestuurstafel		59
Verslag cursus korfvlechten		93
Familieberichten.....		94
Kalender		94
Cursussen.....		96
Vraag en aanbod.....		98
Adressen		100

Van de redactie

Het gaat goed met ons blad, zeker als je dat wilt afmeten aan de hoeveelheid kopij die we mogen ontvangen. Deze vreugdevolle ontwikkeling heeft ook een kleine keerzijde: de redactie heeft zich in voorbereiding op dit maantnummer hierdoor ernstiger dan gewoonlijk achter de oren moeten krabben, en we hebben helaas moeten besluiten een aantal brieven, artikelen en rubrieken tot latere plaatsing uit te stellen. Het blad is dit keer vier bladzijden dikker dan gebruikelijk, iets wat normaal gesproken alleen aan het themanummer is voorbehouden. Uit de vele bijdragen blijkt dat de bijenhouderij springlevend is. Lees over de nieuwe ontmoetingsmogelijkheid via internet, over nieuwe impulsen in ziektenbestrijding, over hernieuwde aanpak in samenwerking tussen de verschillende organisaties. Scherp uw mening, verrijk uw kennis. Bijenhouden is machtig, ook 's winters. Wanneer ik dit schrijf vliegen enkele bijen op de helleborus, de crocussen staan in knop te wachten op de zon. Wanneer u dit leest is hopelijk een stormachtige voorjaarsontwikkeling begonnen, zowel bij de bijen, in de plantenwereld als bij de imkers.

Astrid Schoots

Imkers en internet

Romée van der Zee, webbeheerder

Het jagen op bijen en het praten erover, ze zijn al duizenden jaren niet van elkaar te scheiden. Een eigentijdse mogelijkheid om van gedachten te wisselen ontstond met de oprichting van de zoemlijst in 1997. Iedereen kon een e-mailbericht naar een centraal adres sturen, dat vervolgens naar alle aangesloten imkers werd doorverzonden. Leuke discussies werden afgewisseld door onderlinge ruzies. In het zicht van de ander blijven mensen meestal wel beleefd of wordt er gezwegen, maar in de computerkamer is menigeneen wat meer ontnemd en is een emotioneel bericht al snel de deur uit. Een verschijnsel dat zich in veel nieuwsgroepen op het internet voordoet.

Het nadeel van de zoemlijst was dat alles ongesorteerd op je computer kwam, ook de ongewenste berichten. Een archief was er niet. Iedereen die wist hoe je een e-mailbericht moest versturen kon meedoen. Daardoor was de drempel laag. In de praktijk was er een beperkte groep schrijvers en een veel grotere groep ontvangers. Net als op veel afdelingsavonden waar meestal dezelfde mensen makkelijk het woord voeren terwijl de anderen luisteren. In de pauze praat iedereen, in de wetenschap dat niet iedereen hoort wat je zegt. Dat dit op het internet ook mogelijk is via de chatfunctie moet nog ontdekt worden. In november 2000 verscheen het Imkerforum op het internet. In diezelfde tijd ontstond bovendien de Nederlandstalige Yahoo MailingList 'Bijeen'. Veel deelnemers stapten over. Het Imkerforum is in 2001 overgenomen door de VBBN, waarmee aan het inmiddels tierige bestaan van de zoemlijst een eind kwam. De naam van de internetsite werd www.bijenhouden.nl, waarvan het imkerforum als discussieplatform een belangrijk onderdeel is. Het loont echter de moeite om een kijkje te nemen op de andere pagina's van deze VBBN site.

Wat hield imkers aan het begin van de twintigste eeuw bezig? De nieuwe Italiaanse bijen, die zulke prachtige eigenschappen bezaten. De overgang van strokorven naar mobielbouw. Het inwinteren op suiker in plaats van op honing. De bijenteelt in Indië en Suriname. De hoogte van de contributie van de snel groeiende imkerverenigingen. Het bijenhouden als aantrekkelijke bijverdienste voor vrouwen, enz. Veel onderwerpen laten zich goed vergelijken met onze

belangstelling, 100 jaar later. Een verschil is dat de imkerwereld in die tijd nog rangen en standen kende. Voor veel imkers was het een noodzakelijke inkomstenbron in een leven van armoede. De besturen bestonden uit heren van stand die bijen hielden als vrijetijdsbesteding. En waar die twee welstandsniveaus op openbare vergaderingen elkaar ontmoetten, kon het er nog wel eens hard aan toe gaan.

Ik las het allemaal op de Groentjepagina's van www.bijenhouden.nl/maandblad

Een aantal vrijwilligers is namelijk begonnen met het beschikbaar maken van de oude nummers van 'Het maandschrift voor Bijenteelt', later bekend geworden als het Groentje, het blad van de VBBN dat elf jaar geleden opging in het huidige Bijen.

Op dit moment wordt gewerkt aan de periode 1898-1910. De eerste jaargangen zijn inmiddels gereed. Voor wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van de bijenhouderij is dit tijdvak een dracht die je niet mag missen.

Wie in het bezit is van een scanner en een internetverbinding, kan zelf een bijdrage leveren aan het project.

Meer informatie

Op de internetsite is nog meer te vinden. Na binnenkomst op de site kies je in een menu het onderdeel dat je wilt bezoeken. Het hart van het domein is het **Imkerforum**. Daarop kan iedereen 24 uur per dag op eenvoudige wijze berichten plaatsen en lezen. In de loop van een jaar hebben zich al 250 Nederlandstalige imkers aangemeld als deelnemer aan dit discussieplatform. Per maand wordt het forum gemiddeld 5000 keer bezocht. Imkers, jong en oud door elkaar, hebben elkaar leren kennen, en soms komt het tot ontmoetingen in levende lijve. Voor (beroeps-) imkers uit Canada, Nieuw Zeeland en Zuid-Amerika is het een makkelijke manier om het contact met imkers uit het moederland te onderhouden. Voor de Nederlanders en Vlamingen is het leuk om te horen hoe elders in de wereld over bijenhouden gedacht wordt.

Rubrieken

Het forum is ingedeeld in verschillende rubrieken, waarin over onderwerpen als koninginnenteelt, bijenziekten, dracht enz. gediscussieerd wordt. Soms worden de teksten van mooie illustraties voorzien. In de rubriek 'Wespen, hommels en andere insecten' zijn

[webredactie](#)
[imkerforum](#)
[archieven](#)
[media](#)
[kennis](#)
[projecten](#)
[chat](#)
[links](#)
[agenda](#)

Imkerforum
 Gebruikersnaam: Wachtwoord:

☒ Wachtwoord opslaan
[Uw wachtwoord vergeten?](#)

 [Archiefolders altijd zichtbaar!!](#)

February 2002
 Z M D W D V Z
 27 28 29 30 31 1 2
 3 4 5 6 7 8 9
 10 11 12 13 14 15 16
 17 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28

Komende Evenementen
 2/15/2002 thema-avond "Bijen en de AID" in Gou...
 2/18/2002 dhr. C. van Holland spreekt in Jubbe...
 2/21/2002 Ermelo, "Buckfast in relatie tot koni...
 2/27/2002 Zwolle, dhr. H vd Zande, "De Korfimke...

Afgelopen Evenementen
 2/2/2002 Apisticus-Tag Münster
 1/26/2002 KONINGINNETEELTDAG/DOPPENPROJECT
 1/26/2002 Buckfast Belangen Verenigd, in Dongen...
 1/25/2002 Bijenpraat Ruinen, varroabestrijding ...
 1/25/2002 VBBN subvereniging Leiden, vertelavon...
 1/21/2002 Jaarvergadering LLTB bijenver. Roer- ...
 1/19/2002 redactie vergadering bijenhouden.nl

 Algemene berichten
 Deze rubriek is bestemd voor berichten, die niet in de andere rubrieken passen.

 Berichten om niet te vergeten
 Beheerders maken (nieuwe) gebruikers attent op oude, maar zeer leeswaardige berichten

 Vragen en opmerkingen over het Imkerforum
 wensen voor de toekomst van het Imkerforum, vragen over hoe het werkt, en dingen die fout gaan

50	160	12/02/2002 10:11:51 door: Frans van Tongeren	
1	1	28/01/2002 14:03:22 door: Frans van Tongeren	
19	113	12/02/2002 22:33:32 door: Romée van der Zee	

daarvan mooie voorbeelden te vinden.

De gesprekken variëren van diepgaand over selectie tot heel toegankelijk en praktijkgericht over zaken als honingslinteren. Op dit moment is het grote onderwerp de verspreiding van bijenziektes: levert de imker eigenlijk wel een bijdrage aan de gezondheid van de bijen, of is het eigenlijk aan hem/haar te danken dat er nog steeds geen aanpassing is tussen b.v. varroamijten en bijen? In die discussie worden wetenschappelijke onderzoeken ingebracht, naast spontane meningen uit de praktijk. Het blijkt dat aanpassing van mijten naar minder schadelijkheid door velen niet voor mogelijk gehouden wordt. Het ongerijmd is dat resistentie op bestrijdingsmiddelen wel onmiddellijk aanvaard wordt. Opvallend is hoe betrokken deze discussie gevoerd wordt. Omdat de artikelen bewaard blijven, is het voor nieuwkomers goed mogelijk zich in te lezen op het onderwerp van hun belangstelling. Ook verschijnen er op het forum vragen uit de buitenwereld. Een hoteleigenaar, die betaalde imkermedewerking zoekt voor een uitstapje van zijn gasten. Mensen die een zwerm in de tuin hebben, en daar een oplossing voor zoeken. Een fotograferende bioloog, zelf geen imker, die informeert of zijn plaatjes ook in de 'overige insectenrubriek' mogen. Kinderen van de basisschool, die een werkstuk moeten maken. Soms krijgen ze, naast een werkstuk een bijenvolk met mentor aangeboden.

Toekomst

Ik kan me voorstellen, dat Bijenhouden.nl uitgroeit tot een plaats op het internet, waar niet-imkers ook belangstelling voor hebben. Dan zal er nog wat energie gestoken moeten worden in het verder openzetten in dat raam naar buiten.

De huidige VBBN-voorzitter heeft in Bijen wel eens geschreven, dat hij af wilde van het traditionele beeld van de imker als korfvechtende standman op een oude ambachtsmarkt. Het aardige is dat op het Imkerforum nogal wat imkers zitten, die regelmatig hun boerenkiel en zelf gesneden pijpje tevoorschijn halen om zo hun honing en vrije middag te slijten. Blijkbaar zit het alletwee in de aard van het imkerbeestje. Het wachten is op de eerste kraam, waar naast de observatiekast een laptop staat, die op eigentijdse wijze toont wat er in de imkerij te zien is. Wie goed om zich heen kijkt, merkt op dat de huidige imkerij met grote problemen te kampen heeft. Een teruglopend ledental, de afbraak van wetenschappelijk onderzoek, toegenomen kritiek van natuurbeheerders en virulente bijenziektes. Door het samengaan van Bijenhouden.nl en de VBBN -en in de toekomst hopelijk ook de overige imkerorganisaties is het draagvlak gelegd voor meer uitwisseling tussen imkers over hun hobby. Dat lijkt me een stap in de goede richting, net als 100 jaar geleden toen het maandschrift voor de bijenteelt werd opgericht.

Jacobsoni is zo kwaad nog niet

Gastschrijver Keith Delaplane schrijft in het hoofdartikel van *Bee World* (2001/4) genaamd: 'Varroa destructor: revolution in the making' dat wetenschappelijke revoluties maar zelden voorkomen. Copernicus' ontdekking dat niet de aarde het centrum van het heelal is, is een voorbeeld van zo'n omwenteling. Of Newtons theorie over de algemene zwaartekracht. Met uiteraard een flinke portie overdrijving zou je volgens Delaplane kunnen zeggen dat je de recente ontdekkingen wat betreft de taxonomie (theorie van de biologische classificatie en systematiek) van de varroamijt ook een wetenschappelijke revolutie zou kunnen noemen. Zo zit het de betrekkelijk kleine groep wetenschappers die studie maken van de *Apis mellifera* flink dwars dat ze jarenlang in de veronderstelling verkeerden bezig geweest te zijn met de parasiet *Varroa jacobsoni* tot ze onlangs ontdekten dat ze het verkeerde beestje te pakken hadden. Of anders gezegd: niet elke jacobsoni is een jacobsoni. Inderdaad beste 'Bijen'-lezer, u bent in het ootje genomen. Het zit zo. In 1904 beschreef de Nederlandse entomoloog A.C. Oudemans een mijt die leeft in het onder meer in Indonesië voorkomende bijenras *Apis cerana*, maar daar geen grote schade aanricht. Hij noemde deze parasiet *Varroa jacobsoni*. Een halve eeuw later stapte deze mijt over op *A. mellifera* en begon aan zijn 'zegetocht' over de wereld. Drie decennia later vulde deze jacobsoni, die nu door de imkers als een grote bedreiging van hun inkomen werd gevoeld, de pagina's van de bijenteeltbladen. Een hele batterij van bestrijdingsmiddelen en -methoden werd ontwikkeld. De bijenhouderij als pesticidevrije landbouwtak werd afhankelijk van pesticiden. Totdat de simpele gedachte van 'één mijt-één probleem' omstreeks het jaar 2000 door de entomologen Anderson en Trueman ontkracht werd. Zij ontdekten dat de varroamijt lang niet overal op de wereld zo verschrikkelijk huishield. In oostelijk Rusland en Zuid-Amerika bijvoorbeeld was de schade veel minder. Langzamerhand werd duidelijk dat de *Varroa jacobsoni* helemaal niet de schuldige mijt was; jacobsoni was (en is) simpelweg een goedaardige gast in ceranavolken! Anderson en Trueman vonden de werkelijke schuldige: *Varroa destructor* noemden ze hem. Het was deze destructor die zich over een groot deel van de wereld verspreid had. Er blijken twintig genotypes van varroa te zijn, slechts drie ervan komen voor in *Apis mellifera*-volken. Eén ervan, de door Oudemans beschreven *V. jacobsoni*, kan in het broed voorkomen van de

mellifera maar is niet in staat zich daar voort te planten. Alleen de uit Japan, Korea en Thailand afkomstige genotypen van de *V. destructor* kunnen dat wel. Samengevat kun je zeggen dat honderd procent van de *A. mellifera* resistent is tegen negentig procent van de bekende varroa-genotypen. Tegen die resterende tien procent moeten de imkers dus iets verzinnen. In de V.S. is men daar al flink mee bezig. Door selectie is men er al in geslaagd volken te kweken waarin de varroamijt zich niet kan voortplanten. Vooral twee onderzoekers, John Harbo en Jeffrey Harris van het bijenteeltinstituut Baton Rouge in Louisiana boeken veel succes. Imker en publicist Steve Taber, ik schreef al eerder over hem, is laaiend enthousiast: 'Dit is het beste nieuws over onze bijen dat we in lange tijd hebben gehad', schrijft hij (ABJ 2001/11). Taber schafte dan ook onmiddellijk zo'n varroa-resistente koningin aan.

En hiermee zijn we weer terug bij de wetenschappelijke revolutie waar Delaplane het over had: een varroa-populatie die zich niet kan voortplanten is gedoemd uit te sterven! En met die wetenschap moet het mogelijk zijn de varroa de baas te worden. Dan kunnen we weer, volgens Delaplane, teruggaan naar de relatief eenvoudige bedrijfsmethoden van eertijds, terug naar het vele imkersplezier van de pre-varroatijd. Dat is geen achteruitgang, maar vooruitgang.

De snelheid van de bijenvlucht

(uit: 'De Practische Imker', mei 1923)

De gemiddelde snelheid bij het uitvliegen der bij (ledig) bedraagt c.a. 20 km in het uur, die bij de terugkeer (beladen) daarentegen 24 km. Dat is een eigenaardige verschijning. Men zou toch menen dat een beladen bij langzamer vliegen moest. De verklaring zal wel in de omstandigheid te zoeken zijn, dat de bij bij het uitvliegen gene rechte lijn gebruikt, terwijl de terugkeer waarschijnlijk precies in 'n rechte lijn plaats heeft.(...)

De grootste snelheid bedroeg 40 km per uur. Een automobiel, die 40 km in 't uur teruglegt, heeft al een respectabele snelheid, en men moet verbaasd staan, dat de bij in staat is, bij tijden zulk een snelheid te ontwikkelen.

Kleine teunisbloem (*Oenothera parviflora*)

Wie kent ze niet, die prachtig heldergele bloemen van de teunisbloemen. In een bebouwde omgeving tref je ze vaak aan op onverwachte plaatsen, zoals in de verharding op plekjes waar de gemeente niet alle ongewenste begroeiing weghaalt.

Uit Noord-Amerika

De oorsprong van de Teunisbloem moeten we zoeken in Noord-Amerika. Soorten zijn naar Europa overgebracht met grond die vroeger als ballast in schepen werd meegebracht en hier werd gelost. Van de oorspronkelijk ingevoerde soorten is niets meer over omdat er veel bastaarden en mutanten zijn ontstaan. Bij de vorming van zaad gedragen de chromosomen zich bij de Teunisbloem namelijk op een bijzondere wijze waardoor er meerdere iets van elkaar verschillende vormen ontstaan, die gedurende enige tijd constant kunnen blijven. In de Heukels' Flora van Nederland heeft men, om het eenvoudig te houden, een ruim soortenbegrip gehanteerd en houdt men het voor ons land op drie soorten: de Kleine-, de Middelste- en de Grote teunisbloem, met kroonbladen van respectievelijk 9-16 mm, 25-30 mm en 35-50(60) mm.

Bijzondere bloembouw

Het geslacht Teunisbloem (*Oenothera*) behoort tot de Teunisbloemfamilie (Onagraceae) en omvat ongeveer 80 soorten. De Kleine teunisbloem is meestal tweejarig. De plant overwintert dan met een op een korte steel staand bladrozet. Tijdens het bloeiseizoen vormen zich stevige bloeistengels met verspreid staande smalle bladeren. De bloei valt in de periode van juni tot september. Tijdens de rijping van het zaad sterft de plant af. Karakteristiek voor deze Teunisbloem zijn de schuin naar één kant staande bloemknoppen. De bloemen vormen zich aan het eind van de bloemstengel. Ze staan in de oksel van schutbladen die veel gelijkenis vertonen met de overige stengelbladen. Wat opvalt is de bijzondere bouw van de bloemen, die we ook bij sommige andere geslachten van de familie aantreffen. Ze zijn ongesteeld. Op een groot en stevig onderstandig vruchtbeginsel staat een nauwe buis met dezelfde kleur als de bloemkroon. Deze buis, ook wel kelkbuis genoemd, is in feite het verlengde van de bloemas. Aan het eind ervan staan de smalle kelkbladen, de heldergele kroonbladen en de meeldraden.

Nectarmerk op kroonbladen

De kroonbladen reflecteren behalve geel ook nog in sterke mate ultraviolet, met uitzondering van de nerven en een vlek aan de basis. Het uv-vrije deel van de bloemkroon vormt voor het bijenoog het duidelijk zichtbare nectarmerk. Het nectarium ligt op het vruchtbeginsel aan het begin van de kelkbuis; te diep voor de bijentong om de nectar direct te kunnen opnemen. Door de nauwe kelkbuis, waarin de stijl van de stamper ligt, kan de nectar door capillaire werking naar boven komen en dus toch nog door de bijen worden opgenomen. Bijen verzamelen ook stuifmeel op de bloemen, maar doordat aan de korrels dunne draden zitten, is het moeilijk om het stuifmeel compact in de korfjes te verzamelen. Ook het opslaan van het stuifmeel in de raten wordt daardoor bemoeilijkt en vaak wordt het stuifmeel weer naar buiten gewerkt. Bijen moeten of laat op de dag of vroeg in de morgen op de bloemen nectar en stuifmeel halen want de bloei valt voornamelijk in de nacht. Bijenvolken die bij een veld met teunisbloemen hebben gestaan, houden hun dagritme van 'vroeg en laat' nog een paar dagen aan als ze weer teruggehaald worden.

Teunisbloemhoning

De Kleine teunisbloem heeft, evenals andere soorten, zeer grote stuifmeelkorrels. Ze zijn gemakkelijk te herkennen aan hun sterk uitpuilende pori. Omdat de korrels groot zijn, worden ze in de honingmaag gemakkelijk uit de nectar gezeefd en via het ventiel verder opgenomen. Het gevolg hiervan is dat monoflorale honing van soorten van de Teunisbloem opvallend weinig stuifmeel van de plant bevat. Een aandeel van 1% stuifmeelkorrels is al voldoende om deze honing monofloraal te mogen noemen. Een andere eigenschap van teunisbloemhoning is de aanwezigheid van calciumoxalaat in de vorm van zeer kleine ruitvormige en ronde kristallen. Ze variëren in grootte van 1-2,5 µm.

Vermeerdering

De Kleine teunisbloem heeft doosvruchten die aan de bovenkant met korte kleppen opengaan. De bruine zaden worden bij het schudden van de veerkrachtige stengels uit de vruchten geslingerd. Ze hebben een ruw oppervlak en smalle vleugels waardoor de verspreiding door de wind wordt vergemakkelijkt.

Kleine teunisbloem (*Oenothera parviflora*)

A bloeiwijze; B meeldraad; C stuifmeelkorrel (triporaat, polair); D stempel; E geopende vrucht; F zaad.

De vraag voor de maand maart was:

Wat doet u om te voorkomen dat een zwerm na het huisvesten zijn nieuwe woning weer verlaat?

Zwermen huisvesten (1)

Als beginnend bijenhouder heb ik tamelijk veel ervaring met zwermen; domweg omdat ik de zwerm-beheersing nog niet goed in de vingers heb. In 2000 had ik nog een zwerm op 2 september.

Mijn werkwijze gaat als volgt: Na het scheppen gaan de bijen tegen de schemering in een 5,6 of 10-ramer, al wat er voorhanden is. De vliegopening is van tevoren dicht gemaakt. In het midden van de nieuwe woning komt een raam met broed in alle stadia met een rand stuifmeel en honing. Hier omheen gaan 2 uitgebouwde ramen, de rest zijn ramen met kunstraat. Ik houd de vliegopening dicht tot ongeveer de middag van de volgende dag. Ik voer niet bij. Tot nu toe zijn alle zwermen thuis gebleven.

Jan Post, Mijnsheerenland

Zwermen huisvesten (2)

Bij het huisvesten van een zwerm in een kast wordt vaak een fout gemaakt: Men zorgt er niet voor dat de zwerm nog een poosje kan trossen, maar dwingt de zwerm direct tussen de raten. Vooral bij een kast met weinig ruimte tussen de onderkant van de raten en de bodem hebben de bijen dan niet de mogelijkheid om langzaam tussen de raten te trekken. Beter is het om het op de volgende manier te doen:

We maken een bak met raten klaar met bijvoorbeeld 1 of 2 uitgebouwde ramen zodat de koningin direct met leggen kan beginnen. De kantramen mogen uit 2 volledig verzegelde ramen met voer bestaan, beter

geen open voer. De rest van de ramen liefst met kunstraat, dat een voorzwerm snel en mooi met fijn werk zal uitbouwen.

De zwerm wordt geschept en blijft in de kieps. Hij wordt tijdens de schemering opgehaald. We hebben thuis al een bodem klaar staan met daarop een lege bak of honingkamer. De zwerm wordt in de lege bak gestort en direct wordt daarop de klaargemaakte bak met raten gezet. Zo heeft de zwerm de kans te trossen in de lege bak onder de raampjes.

Na 4 of 5 dagen zit de zwerm tussen de raten en kunnen we de lege bak weg halen. Na een week gaan we voeren bij slechte dracht.

Op deze manier een zwerm huisvesten vind ik de meest zekere. Zelf heb ik het in 20 jaar niet meegemaakt dat een zwerm weer uit een kast vertrok. Belangrijk is dat we een zwerm pas tijdens de schemering in de kast doen.

Wel heb ik een paar keer meegemaakt dat bij het ophalen van de zwerm deze uit de kieps vertrokken was. Dat probeer ik te voorkomen door zwerm en kieps flink met water te besproeien. De reden van vertrekken is waarschijnlijk dat speurbijen een plaats hebben gevonden en ze al bezig waren om de zwerm daarheen te trekken. Door de bijen flink met water te besproeien zijn ze een poos bezig weer droog te worden.

D.A. Blanken, Warffum

De vraag voor de maand mei

Van je fouten kun je leren en dat geldt zeker bij het reizen met bijen. Imkers zorgen goed voor hun bijenvolken. Als ze ermee reizen, treffen ze de nodige voorzorgen om te voorkomen dat de reis eindigt met de dood van een volk. Toch gaat het nog wel eens mis: volken lopen warm en komen om doordat ze verkleven in de honing van smeltende raten.

We vertellen liever over onze successen dan over onze tegenslagen. Toch wil ik u vragen deze keer eens op papier te zetten wanneer het bij u fout gegaan is met reizen en wat daar volgens u de oorzaak van was. Uw collega's kunnen van uw ervaringen leren.

U kunt uw antwoord tot begin april naar de redactie insturen. Dat kan per brief, diskette of e-mail aan redactie@vbbn.nl of direct naar: m.j.van.iersel@wxs.nl

Werkzaamheden in maart

Als het goed is zijn mijn volken inmiddels verenigd. Als het goed is, want ten tijde van dit schrijven is het 10 januari. Ons lijfblad eist een vooruitziende blik en dat valt lang niet altijd mee. Niets is immers moeilijker te voorspellen dan de toekomst. Ik beschik niet eens over een glazen bol! Bijgevolg dien ik zoiets dus ook nog eens met het ongewapende oog te doen. Ik hoor de lezers al denken: 'Zie je wel. Allemaal gelogen wat hij de vorige keer schreef'. Voorwaar geen geruststellende gedachte. Zeker niet wanneer we bedenken dat we in ons landje in ras tempo een nieuwe volkssport aan het ontwikkelen zijn. Namelijk schadeclaims indienen. Bedenk hierbij ook nog eens dat de bedragen voortaan in euro's geclaimd zullen worden en u snapt waarom ik 's nachts tijd heb om te schrijven! Weemoedig denk ik op zo'n moment aan de humoristische oudredacteur van ons zuidelijke maandblad: P.A.M. van Dongen. Toen kon nog alles.

Kunstraat

Niettemin hoop ik dat het verenigen in februari gelukt is. Uiterlijk half maart dient die klus erop te zitten. Nadien heb ik daar echt geen zin meer in. Binnen één maand verenigen en kunstzwermen maken vind ik namelijk onzin. Dat is bijtjes pesten.

In maart zet ik bakken met kunstraat klaar voor het komende seizoen. De laatste jaren kan ik mijn ouwe kneut gelukkig naar Pietje Verbruggen brengen, een prachtkerel met veel verstand van bijen en uiteraard kunstraat persen. Het is fantastisch om te zien hoe mooi en snel de bijen de extra dik gegoten kunstraat van Pietje uitbouwen. Deze kunstraat heeft als voordeel dat de bijen er weinig energie in hoeven te steken. Ik houd ervan om de bijen vaak nieuwe raten uit te laten bouwen. Dat is goed voor de gezondheid van het volk. Bovendien is het een lust om te slingeren met nieuwe raten. Het ziet er veel smakelijker uit voor het publiek. Helaas zitten er ook onder de bijenhouders notoire viespeuken. Het hoeft blijkbaar niet lekker te zijn, als het maar veel is! Geen wonder dus dat 'Jan publiek' nog te vaak tegen bijenhouders aankijkt als zijnde zonderlinge figuren, die thuishoren in programma's als 'De Stoel' en 'Showroom'. Van de andere kant moet ik grif toegeven dat het vaak hele mooie mensen zijn, die ze in deze programma's laten zien.

Glazen dekplank

Als alles verder naar wens verloopt, dan gaat de

Piet Verbruggen geeft een demonstratie 'waspersen' tijdens de jaarlijkse Ambrosiusavond.

ontwikkeling van de bijenvolken in maart voorspoedig. Eind maart leg ik glazen dekplanken op de volken. Dat is erg handig en voorkomt onnodige inspecties. Een glazen dekplank vereist wel een goed ontwikkeld volk, want er komt meer condens in de kast. Een groot nadeel als de bijen te veel ruimte hebben.

Lange vliegplank

Verder plaats ik voor elke kast een lange vliegplank. Een losse plank van ca 25 cm breed, die zo voor de kast te schuiven is. Het blijkt namelijk steeds weer, dat in het voorjaar veel bijen verkleumen. Ze botsen tegen elkaar en rusten vervolgens in de buurt van de kast uit, waar ze verkleumen. Een lange vliegplank maakt dat ze snel naar binnen kunnen lopen. Dat ze echt verkleumen blijkt als je deze bijen even in de hand houdt, waar ze op kunnen warmen. Na een paar minuten zijn ze weer 'levend' en vliegen ze alsnog terug. Het is jammer om onnodig bijen te verliezen. Elke bij telt in de lente immers 10 dubbel of meer!

Waterhaalsters in het voorjaar

Hayo H.W. Velthuis

Bijen reguleren de temperatuur en de luchtvochtigheid van het broednest, ze houden het binnenklimaat zoveel mogelijk constant. Dat de temperatuur van het broednest constant is, wordt ons in iedere bijencursus verteld. De door de bijen gewenste temperatuur in het broednest is 35°C en het instandhouden ervan lukt ze binnen de grenzen van enkele tienden van graden. Maar ook de luchtvochtigheid moet gereguleerd. Hoe doen ze dat?

74

Als het broednest te koud is, bijvoorbeeld omdat hun baas aan het rommelen is geweest, gaan de bijen in grotere aantallen op het broed zitten. In deze dichte pakking gaat elke werkster de vliegspieren actief gebruiken. Daarbij blijven de vleugels in ruststand over het achterlijf, zodat we van die spiersamentrekkingen niet veel zien. Maar, omdat de spieren aan de harde delen van het borststuk vastzitten, zijn die spierbewegingen met een gevoelige microfoon wel hoorbaar te maken: het borststuk trilt immers mee. De opgewekte warmte wordt aan de lucht afgegeven, maar wordt ook via de bloedstroom van het borststuk afgevoerd naar het achterlijf, met name naar de buikzijde ervan. Door vervolgens het achterlijf tegen het te koude raatoppervlak te houden, wordt de

warmte aan het broed afgegeven. Op zo'n moment 'broeden' de bijen dus écht!

Veel imkers menen dat het broed zelf ook warmte kan opwekken. Dat is een misvatting. Larven en poppen hebben maar heel weinig spiertjes en het inschakelen daarvan zet geen zoden aan de dijk. Ze zijn dus te vergelijken met een pot thee wat betreft de snelheid van afkoelen: met muts gaat dat langzamer dan zonder. De muts stelt dus de bijen voor die op het broed zitten. Hoe groter en voller de theepot des te langer het duurt voordat de thee is afgekoeld. Een goed aaneengesloten broednest houdt de warmte dan ook langer vast dan een verbrokkeld broednest.

Regelen van de broednesttemperatuur

Wanneer de gewenste temperatuur bereikt is, neemt het aantal bijen dat op het broednest zit af. De temperatuur zou immers te hoog worden bij een te dichte pakking. En natuurlijk, het extra bewegen van de vliegspieren is niet meer nodig, het gebeurt dan ook niet meer. Maar bij iedere beweging van een werkster of dar zijn spieren betrokken en dus komt er dan ook warmte vrij die afgevoerd moet worden. Hiervoor wordt gebruikt gemaakt van de luchtstromingen in de kast. De ruimere zit vergemakkelijkt al de luchtverplaatsing en eventueel kan er door vleugelbewegingen een luchtstroom worden opgewekt zodat de warme lucht kan worden afgevoerd. Dan moet er wel koelere lucht in de omgeving zijn die kan worden aangevoerd.

Het afkoelen kan verder bevorderd worden door waterdruppeltjes te verdampen. Iedere imker kent dat verschijnsel: bijen halen water. Ook bij het indikken van nectar verdampt er water en daarmee wordt er warmte aan de lucht onttrokken. Hiervoor is het belangrijk dat de bijen de luchtvochtigheid kunnen regelen, want wanneer de lucht verzadigd is met waterdamp kan er niets meer bij. Verdampen lukt dan niet meer.

Het is interessant dat onze bijen, aangepast aan het Europese klimaat, op warme dagen de hoge temperatuur bestrijden via het verdampen van water en door het binnenhalen van de koudere buitenlucht. Het binnenhalen van water door de waterhaalsters en het verdampen en ventileren door de bijen in de kast kost natuurlijk energie. Afrikaanse bijen, in een nog veel heter klimaat dan wat onze bijen in de zomer te verduren krijgen, kunnen de temperatuur in het nest niet meer op deze wijze bijstellen. De lucht is al heter

Watertoren in de vorm van een bijenkorf in D-Trans-en-Provence (Zuid-Frankrijk). Foto: W. van Zoggel, Berlicum.

dan wat ze binnen willen bereiken. Energie steken in het verdampen van water en vervangen van de lucht binnen door lucht van buiten helpt hun niet uit de nood. Daar is de reactie op de hitte dan ook absolute rust: geen warmte afgeven in het broednest, en dat broednest zoveel mogelijk verlaten.

De natuurkunde van de luchtvochtigheid

De luchtvochtigheid kan op verschillende manieren gemeten worden. We kennen vooral de relatieve luchtvochtigheid die in procenten wordt uitgedrukt. Maar procenten waarvan? Van de verzadigingsdruk. Wanneer de lucht verzadigd is met waterdamp (100%) kan er niets meer bij en daarom vinden we het bij een hoge luchtvochtigheid al gauw benauwd. De verzadigingsdruk is afhankelijk van de temperatuur. Wanneer we een hoeveelheid met water verzadigde lucht opwarmen wordt de lucht droger zonder dat de absolute hoeveelheid waterdamp verandert. Wanneer we diezelfde verzadigde lucht afkoelen en de relatieve luchtvochtigheid daardoor boven de 100 procent uit zou komen gaat de waterdamp condenseren en vormt waterdruppels.

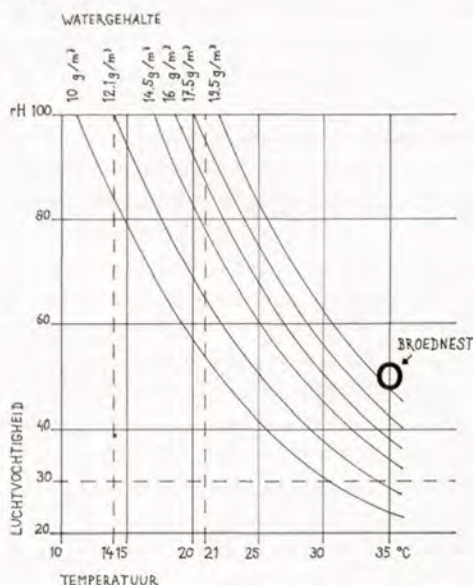
Een andere manier om de hoeveelheid waterdamp in de lucht aan te geven, is het aantal grammen water per kubieke meter. Dit noemen we het watergehalte van de lucht. In de figuur is het verband tussen de temperatuur, het watergehalte (g/m^3) en de relatieve luchtvochtigheid weergegeven. Onderaan, langs de X-as, is de temperatuur aangegeven en de verticale lijnen maken de verbinding met de bovenrand, waar het bij die temperatuur behorende maximale watergehalte is vermeld. Afkoelen van de lucht leidt dan tot condensatie. Verder is, langs de linkerrand (Y-as) de relatieve luchtvochtigheid in procenten aangegeven. De lijnen in de grafiek geven nu aan wat er gebeurt wanneer we verzadigde lucht, van een bepaalde temperatuur, gaan opwarmen of afkoelen. Zonder dat de hoeveelheid waterdamp in de lucht vermindert, veroorzaakt opwarming een verlaging van de relatieve luchtvochtigheid. Wat betekent dit nu voor het klimaat in de bijenkast?

Luchtvochtigheid en het klimaat in de kast

In de kast proberen de bijen een temperatuur van 35°C en een relatieve luchtvochtigheid van ongeveer 50% te bereiken en te handhaven. Als we dat punt (omcirkeld) in de figuur opzoeken en de kromme lijn volgen naar boven dan blijkt daar een watergehalte van $19,5$ gram per kubieke meter lucht bij te horen. Uit de figuur kunnen we ook aflezen, dat lucht van 21°C met een watergehalte van $19,5 \text{ g/m}^3$ voor 100%

verzadigd is.

En wat als de buitenlucht nu eens kouder is? Bijvoorbeeld $12-14^\circ\text{C}$, zoals in het voorjaar zo vaak het geval is? Dan kunnen de bijen de lucht die de kast binnenkomt wel opwarmen tot 35°C , maar dan wordt de lucht gortdroog! Bij de lage voorjaarstemperatuur bevat de lucht ten hoogste $12,1 \text{ g/m}^3$ en opgewarmd tot 35°C betekent dat een relatieve luchtvochtigheid van 30% of minder in het broednest (gestippelde lijn in de figuur).

De relaties tussen temperatuur en luchtvochtigheid.

Waterhaalsters in het voorjaar

Dat de bijen daar raad mee weten zien we op die mooie voorjaarsdagen: nooit zie je de bijen zo actief water halen als dan. Door het water in de kast te verdampen (wat met die lage relatieve luchtvochtigheid gemakkelijk gaat) stellen ze de luchtvochtigheid bij en daarmee voorkomen ze dat het broed uitdroogt. Vaak hoor je dat de waterhaalsters in het voorjaar nodig zijn om de honing (suikervoorraad) te verdunnen, die zou te geconcentreerd zijn. Dat is maar ten dele waar, want bij verbranding in het lichaam van suiker ontstaat veel water. Door het gebruiken van suiker wordt dat probleem dus grotendeels 'vanzelf' opgelost.

Waterhaalsters zijn er dus in soorten: *temperatuurregelaars* vindt je op de warme zomerdagen en *vochtregelaars* in het koele voor- en najaar. Ieder draagt op haar tijd bij aan de handhaving van het gewenste binnenklimaat.

Het imkeren wordt er leuker van

M.J. van Iersel, namens de werkgroep

Het doppenproject draait alweer enkele jaren. Veel imkers hebben met veel plezier hun hobby een nieuwe impuls gegeven. Ze hebben de uitdaging aangenomen om te profiteren van het werk van teelt en selectie dat door anderen is uitgevoerd. De uitdaging is niet alleen het hebben van bijen met eigenschappen die het resultaat zijn van teelt en selectie maar ook het in de vingers krijgen van nieuwe vaardigheden: koninginnen kweken en invoeren, op een andere manier omgaan met het zwermgedrag van de volken. Het imkeren wordt er leuker van.

76

Koninginnenteelt vraagt veel samenwerking en daarmee is het doppenproject ook een stimulans voor de activiteiten van een vereniging. Het levert gezelligheid op en de nodige discussies, die het vakmanschap van de imker vergroten. Want die discussies gaan natuurlijk over allerlei problemen die om een oplossing vragen. Bij het doppenproject hoort wel een brochure waar in staat hoe er gehandeld moet worden, maar de bijen blijken altijd weer met hun eigen varianten de imker voor de nodige problemen te stellen. Om al deze redenen nodigt de werkgroep 'Doppenmethode' van de koninginnenteeltcommissie u uit deze uitdaging aan te nemen.

Coördinator werkgroep 'Doppenmethode'

In 1998 is de werkgroep 'Doppenmethode' van de koninginnenteeltcommissie opgericht, een initiatief van Jan Charpentier. Zijn initiatief is een nieuwe stimulans geweest voor de imkerij. Veel verenigingen en imkers hebben er hun voordeel mee gedaan. Dit initiatief laat ook zien dat de georganiseerde Nederlandse bijenhouderij zijn verantwoordelijkheid op dit terrein schoorvoetend gaat nemen. Voor het doppenproject is men geheel afhankelijk van imkers die voor hun plezier en op hun eigen manier met teelt en selectie bezig zijn. Er is voor de koninginnenteeltcommissie nog wel het nodige te doen. Jan Charpentier gaat zijn werk als coördinator van het doppenproject beëindigen. Zijn taak wordt overgenomen door de heer Aad Wolvers, Kerpsdam 4, 2361 CH Warmond, 071-3010964, e-mail: wolvers@cistron.nl

Hoe kunt u meedoen?

Imkers die het al vaker gedaan hebben kennen de gang van zaken. Met enkele imkers vormt u een groep. Een van de leden van de groep wordt coördinator. Deze meldt de groep en het soort bijen

(Carnica of Buckfast) dat men wil hebben aan bij de coördinator van het doppenproject, de heer Aad Wolvers. Aad Wolvers kan met de coördinator van de groep overleggen bij welke verdeler men de aangenomen larfjes kan halen. De coördinator van de groep maakt afspraken met enerzijds de imkers die koninginnen gaan kweken en anderzijds de verdeler die aangenomen larfjes levert. De brochure 'Moeren kweken met de doppenmethode' is op aanvraag verkrijgbaar bij het bijenhuis in Wageningen.

Samenwerking of eigen initiatief?

Koninginnenteelt en selectie kan men wel in zijn eentje doen, maar samen gaat het beter. Waar selecteren we op? Kunnen we bijen kweken die aangepast zijn aan een bepaald gebied? Dracht en weer zijn in Zuid-Limburg anders dan in Zeeland of Groningen. Welke koninginnen en hun nateelten bevallen goed? Als u vindt dat de organisatie een grotere verantwoordelijkheid moet nemen op dit gebied, kunt u daaraan meewerken door de resultaten van uw groep aan de coördinator (de heer Aad Wolvers) te melden. Dat is ook belangrijk als u door uw activiteit in voorgaande jaren al met een verdeler samenwerkt en voor het eerste contact de coördinator niet nodig hebt. Anders blijft ieder op zijn eigen houtje bezig. Daar is natuurlijk niks op tegen (we hebben de bijen immers voor ons plezier) maar we bereiken heel wat minder dan mogelijk is. Bovendien stimuleert uw rapportage van de resultaten de werkgroep 'Doppenmethode' om enthousiast te blijven werken aan kwaliteit.

Exlibris van Helmer Fodegaard uit Letland. Ontwerp en uitvoering Peteris Uptis

Beginnerscursussen in Limburg

Regelmatig lezen we in uw uitstekende blad Bijen over ervaringen van doorgewinterde imkers. Ook komt regelmatig het probleem van de vergrijzing van de imkerij aan de orde. Tegen deze achtergrond wil ik u verslag doen van de beginnerscursus die afgelopen jaar werd georganiseerd door twee verenigingen in Zuid-Limburg, te weten de vereniging 'Mijnstreek' en 'Bijenbond Mergelland'. Beide verenigingen sloegen de handen in elkaar om de cursus op te zetten. De theorielessen werden gegeven in het verenigingslokaal van 'Bijenbond Mergelland' te Ulestraten. De praktijklessen werden voor een groot gedeelte gegeven op de bijenstand van Jan van Hinsberg te Ulestraten. Het tweede gedeelte werd gegeven op de bijenstand van leraar bijenteelt Peter Elshout in het kasteelpark te Born.

In februari werd door de twee verenigingen een informatieavond georganiseerd in het imkershome te Ulestraten. Hier gaf Peter Elshout uitleg over de inhoud van de cursus en wat we als kandidaat-cursisten hiervan mochten verwachten. Het publiek bestond naast een vertegenwoordiging van beide verenigingen uit een gemêleerd gezelschap, oud en jong, man en vrouw, uit echte beginners en mensen met enige ervaring. Aangestoken door een gepassioneerd betoog van Peter Elshout besloot het overgrote merendeel van de toehoorders zich in te schrijven voor de cursus. Tijdens de eerste echte les werd meteen duidelijk dat er een groot verschil was in de kennis van de cursisten. Toch wist leraar Peter Elshout ook de aandacht van hen die al enige ervaring hadden, goed vast te houden door regelmatig iets dieper op onderwerpen in te gaan dan strikt noodzakelijk was voor een beginnerscursus. Daarnaast werd de theorie begeleid door prachtige dia's.

Het door Peter geschreven cursusboek gaf niet alleen aan waar de volgende les over zou gaan maar dient ook nu nog als naslagwerk, zeker ten aanzien van ziektes en ziektebestrijding waarin Peter specialist is. Dat ook in imkersland niet één waarheid bestaat, merkten we als cursisten reeds spoedig. Peter stak zijn voorkeur voor de varroabestrijding met mierenzuur niet onder stoelen of banken. Dat dit terecht was bewijzen de recente ontwikkelingen.

Na 6 lessen waren we voorbereid op de praktijk. Voor de praktijklessen waren we te gast bij Jan en Riet van Hinsberg. Jan van Hinsberg had zich bereid verklaard om een stelletje amateurs aan zijn bijen te laten zitten. Op de stand van Jan konden velen voor het eerst echt 'in de bijen' werken. Wellicht dat die enkele steek bedoeld was om hen te besmetten met het bijenvirus. Gedurende de volgende weken werden alle facetten van het werken in de bijen behandeld. Enkele hoogtepunten waren het uitlopen van de ingehangen doppen waarbij we door Riet getrakteerd werden op beschuit met muisjes, en het afkomen van een zwerm die op wel heel onorthodoxe manier door Peter 'geschept' werd door het vangen van de koningin!

Het tweede gedeelte van de praktijklessen werd op de bijenstand van Peter in het prachtige kasteelpark te Born gegeven. In deze uitstekend verzorgde stand werd ook de varroabestrijding met mierenzuur gedemonstreerd. De cursus werd afgesloten met een examen waarna de imkerij in Nederland weer 11 imkers rijker was.

Namens alle cursisten wil ik dan ook mijn dank uitspreken naar de verenigingen 'Mijnstreek' en 'Bijenbond Mergelland' voor het organiseren van deze beginnerscursus. Zo zie je maar weer: samenwerking loont. Uiteraard ook dank aan Jan en Riet van Hinsberg voor de gastvrijheid. En last but not least onze dank aan Peter Elshout voor een uitstekende cursus en de prettige manier waarop de kennis werd overgebracht.

Frans Brouwers, Heijenrath

Informatieavond van de twee Limburgse imkerverenigingen.

Praktijkervaring opdoen in de gezamenlijke beginnerscursus.

Kruisbestuiving, een lange weg

Zondag 13 januari 2002. Een stralende dag met een matige zuidenwind. Door de vorst van de afgelopen week was de waddenzee behoorlijk afgekoeld en de temperatuur bleef door de aanlandige wind bij ruim twee graden steken. Met afgunst keek ik via teletekst naar de temperatuur die in het zuiden van Limburg werd bereikt, 11°C maar liefst. Wat zal er daar een geweldige reinigingsvlucht zijn geweest. Terwijl wij met die mooie temperatuur alleen nog maar schuchter denken aan het nieuwe bijenseizoen staan er in de Amerikaanse staat Californië al enige weken meer dan een miljoen bijenvolken voor bestuiving in de amandelplantages. Met recht 'plantages' want het areaal amandelbomen breidt zich steeds verder uit en beslaat nu een oppervlakte van ruim 230.000 hectare. Net als appels zijn de amandelen voor de vruchtzetting aangewezen op kruisbestuiving.

Optimale voorwaarden

Kruisbestuiving, het staat er zo eenvoudig en je denkt er verder niet bij na. Je brengt de volken naar de boomgaarden en de bijen kunnen aan het werk. Voor het gemak vergeten we maar even dat een goede bestuiving niet zo maar tot stand komt. Allereerst het weer van alledag. Een redelijke temperatuur, niet te veel wind, een flink aantal uren zonneschijn en een niet te lage vochtigheidsgraad van de lucht staan op ons verlanglijstje. Helaas is de werkelijkheid vaak anders. Gunstig weer alleen is geen garantie voor een goede vruchtzetting. Er moeten gelijktijdig meerdere variëteiten van hetzelfde gewas in bloei staan waardoor kruisbestuiving tot stand kan komen, gevolgd door een goede vruchtzetting en oogst. Met de professionele teelt van amandelen gaat heel wat geld om vandaar dat er in Amerika uitgebreid is onderzocht wat de optimale voorwaarden zijn voor een goede bestuiving. De resultaten van dit onderzoek kunnen we ook betrekken op het draaiboek van bestuiving en oogst van de appels. Over gunstige factoren van het weer hebben we het al even gehad, maar het kan ook te mooi worden. Een periode warm weer heeft een korte bloei tot gevolg waardoor de kans op bestuiving korter is dan tijdens een periode met gematigde temperaturen. Bovendien reageren niet alle variëteiten die van elkaar afhankelijk zijn gelijk op de omgevingstemperatuur, zodat de stuifmeelgever eerder of later beschikbaar is dan de variëteit die van het stuifmeel afhankelijk is. Dan is er dus niet veel meer te bestuiven. Ook onder uiterlijk

gunstige omstandigheden leidt niet elke bestuiving tot vruchtzetting. Voor een 'vruchtbare' bestuiving is naast de leeftijd van de te bestuiven bloem ook de omgevingstemperatuur na de bestuiving bepalend. Zoals het woord het zegt kan kruisbestuiving ontstaan als bijen met aan hun lichaamstuifmeel van variëteit A, bloemen van variëteit B bezoeken. Uit onderzoek in boomgaarden met appels is echter gebleken dat elke individuele bij trouw is aan de plek of boom die zij eerder heeft bezocht, zo lang als er voldoende nectar en/of stuifmeel kan worden verzameld. Uiteindelijk bleek het aantal honingbijen die achtereenvolgens verschillende variëteiten bevlogen een zeer klein deel te zijn van het totale legertje haalbijen.

Hoe komt kruisbestuiving gevolgd door vruchtzetting tot stand?

Om daarop antwoord te krijgen werden op locatie bijen verzameld van verschillende variëteiten amandelbloesem en werd met de elektronenmicroscopie onderzocht welk percentage van die bijen stuifmeel van verschillende soorten amandelbloesem aan hun lichaam meedroegen. Zo'n onderzoek is mogelijk omdat het stuifmeel van de verschillende variëteiten amandelbloesem een karakteristiek 'eigen' gezicht heeft en goed van elkaar is te onderscheiden. Het bleek dat ruim 90% van de onderzochte bijen stuifmeel meedroegen van meerdere amandelvariëteiten, waardoor dus kruisbestuiving tot stand kon komen. Gelet op de trouw van haalbijen aan de plek waar zij nectar of stuifmeel verzamelen riep dit vraagtekens op. Hoe kwamen zij aan het stuifmeel van de verschillende variëteiten? De enige plaats waar deze bijen konden worden besmet met het stuifmeel van de verschillende variëteiten leek de woning te zijn. Dat moest natuurlijk wel eerst worden bewezen. Daarvoor werd teruggegrepen op resultaten van eerder onderzoek tijdens de appelbloei. Van bijen, die in een broedstoof waren geboren, werd een stukje van de vleugels geknipt zodat ze niet konden uitvliegen. Vervolgens werden ze gemerkt en in volken los gelaten. Het stuifmeel dat later op hun lichaam werd gevonden kon daar dus alleen zijn gekomen door contact met andere bijen in de woning. Na enige tijd werd stuifmeel van hun lichaam verzameld. Het bleek afkomstig van talrijke appelsoorten en andere bloemen. Ten slotte werd een aantal van deze ingevoerde bijen met stuifmeel aan hun lichaam gebruikt om appelbloesem te bestuiven. Het stuifmeel bleek levensvatbaar, dus vers, te zijn en

het leidde tot vruchtzetting. Gelijk als bij de bijen in de appelboomgaarden werden in de bloeiende amandelbomen honingbijen gevonden met aan hun lichaam stuifmeel van verschillende variëteiten amandel, waardoor kruisbestuiving tot stand kon komen. Conclusie: in de bijenwoning vindt door onderling contact tussen de bijen onwillekeurige overdracht van stuifmeel plaats waardoor kruisbestuiving mogelijk wordt, mits er meerdere variëteiten van dezelfde soort gelijktijdig bloeien.

De varroamijt biologisch bestrijden

Met de darrenraatmethode worden in het voorjaar een flink aantal varroamijten weg gevangen. Zijn we daarmee op de goede weg? Bij de Aziatische bij, de *Apis cerana*, voeden de varroamijten zich op darrenbroed en hebben ze geen belangstelling voor het werksterbroed. Ook bij onze *Apis mellifera* geven de mijten de voorkeur aan darrenbroed, maar versmaden zeker geen werksterbroed. Door voortdurend darrenbroed met varroamijten te vernietigen wordt er geselecteerd op het kweken van varroamijten die zich voeden op werksterbroed en wordt precies het tegenovergestelde bereikt van hetgeen we nastreven. Dit is althans de mening van Dr. Roger Hoopingarner, Professor Emeritus Michigan State University.

Het ruimen van onbeheerde volken

Het zal je maar gebeuren dat er in je omgeving AVB wordt gesignaleerd. Met recht hangt dan het zwaard van Damocles boven je hoofd. Maak je zoiets mee dan is elke zwerm verdacht. Eerst in quarantaine en dan zie je wel verder.

Kunnen onbeheerde volken die zich al jaren lang in de omgeving ophouden een bron van besmetting vormen? Peter Elshout werd met die situatie geconfronteerd (zie Bijen 10(12): 346 e.v. (2001)) 'De kloostergemeenschap beschouwde de bijenvolken in de spouwconstructie als een normaal natuurlijk verschijnsel. Het klooster ligt echter op minder dan een kilometer afstand van de plek waar eerder dat jaar bijenvolken met klinische verschijnselen van AVB werden geruimd. Dus werden de vijf volken die zich in de spouwconstructie ophielden door mij afgemaakt'. En even verder: 'In het wild levende bijenvolken zijn immers altijd een niet beheersbare infectiebron voor bijenziektes'.

En daar zet ik een vraagteken bij. Bijenvolken die zich al jaren lang onbeheerd handhaven hebben wellicht weerstand ontwikkeld tegen Varroa en AVB. Het zou een te subsidiëren onderzoek waard zijn.

Afbouwen

'In 2001 hoop ik de leeftijd van 80 jaar te bereiken. De jaren gaan tellen en dat voel ik heel duidelijk bij het beoefenen van mijn hobby, bijen houden. Zeer duidelijk ben ik mij bewust dat ik het aantal volken moet afbouwen. Ik ben het jaar 2000 ingegaan met negen volken en had het voornemen terug te gaan naar zes stuks. Wat doe je dan? Je laadt de drie overtollige volken op je aanhangwagen en gaat er mee naar een bijenmarkt. Collega-imker Jelle Visser had gelijke plannen en daarom spraken we af om op 1 april naar Bornebroek te gaan. Ik was die dag verhinderd. Jelle ging alleen, maar er was geen belangstelling voor bijenvolken. Ik besloot toen op het fruit volken samen te voegen. De overtollige moeren gingen met een raam bijen en een raam voer naar de cursisten. De zes overgebleven volken waren sterk en hebben leuk fruihoning gehaald. Wat ze ook deden was evenveel kunstzwermen leveren, ergo, het afbouwen zoals voorgenomen, is niet gerealiseerd. Ik ga weer met negen volken de winter in. 'Onverstandig!' zegt mijn vrouw. Misschien heeft ze wel gelijk.' Aldus Piet Beekman.

Het weer in de maand maart

In de periode 1971-2000 geldt voor het midden van het land als normaal: 114 uren zonneschijn, 65 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 9,6°C.

Maart maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp °C
1997	zonnig	(132)	zeer droog (27)	zeer zacht (11,5)
1998	normaal		nat (88)	zeer zacht (11,0)
1999	normaal		nat (80)	zeer zacht (11,1)
2000	zeer somber	(70)	nat (83)	zacht (10,1)
2001	zeer somber	(63)	normaal	koud (8,0)

Geraadpleegd

Hoopingarner, Dr. Roger, Biological Varroa Control. American Bee Journal 141(9): 611 (september 2001)
DeGrandi, Gloria, - Hoffman (Carl Haydn Bee Research Center, Tucson, Arizona) The Pollination of Almonds. American Bee Journal 141(9): 655 (september 2001)
Beekman, Piet, Afbouwen, Het Vliegget, 27(3): 32 (september 2000) VBBN subvereniging Zwolle.

Amerikaans vuilbroed: uitvoeringsmaatregelen

Instructies ter bestrijding van AVB

Henk van der Scheer, Frans Heessen, Dick Vunderink

In Bijen 11(1): 20 (2002) is het plan van aanpak van Amerikaans vuilbroed (AVB) uiteengezet. Kernpunt in het plan is een pakket aan preventieve maatregelen die gericht zijn op het voorkomen van uitbraken. Hoofdthema's daarbij zijn: 1. frequente voorlichting over AVB, 2. uitvoeringsmaatregelen gericht op risicogroepen en 3. monitoring van aanwezigheid van sporen via onderzoek aan voederkransmonsters. In dit artikel gaan wij in op de uitvoeringsmaatregelen.

80 U dient dit te beschouwen als een instructie over ons aandeel in de bestrijding van AVB.

Afgezien van het voeren van buitenlandse honing (die altijd besmet is) en het kopen van besmette materialen (kasten, raampjes) zijn er eigenlijk maar twee andere belangrijke risicofactoren: (1) rovende volken en (2) uitwisseling van broed. Deze beide risicofactoren hebben we zelf in de hand en kunnen we dus gemakkelijk minimaliseren! Het vervliegen van bijen is een veel minder grote risicofactor.

Voederkransonderzoek, negatief-verklaring

Zieke en daardoor verzwakte volken vormen een bron van besmetting voor rovende volken. Uitwisseling van broed vindt vooral plaats tijdens de koninginnenteelt, bij de handel in volken en bij onderlinge hulp. In al die gevallen dient eerst het broed van de betrokken volken te worden nagezien op afwezigheid van besmetting met sporen. Dat kan via voederkransonderzoek.

Logboek

Koninginnentelers, houders van een bevruchtungs-

station en organisatoren van markten dienen een logboek van afgifte, verkoop of plaatsing van bijenvolken bij te houden ten behoeve van de traceerbaarheid. Mocht er onverhoopt toch iets fout gaan, dan kan er tenminste gericht worden gezocht naar verspreiding van de besmetting en/of de ziekte. Het bijhouden van een logboek geldt ook voor alle imkers die met hun bijenvolken reizen naar massale drachtgebieden en overdekte teelten.

In de tabel zijn die situaties opgenomen waarin dringend wordt geadviseerd een voederkransonderzoek te laten uitvoeren en/of een negatief verklaring te vragen.

Sporenbesmetting

Als uit voederkransonderzoek blijkt dat volken besmet zijn met sporen, dient eerst te worden nagegaan of de besmetting kan zijn ingesleept door aankoop van broed en/of materialen. Bestaat die mogelijkheid, meldt dit dan terstond bij de andere partij. Die dient dan uiteraard zijn volken na te zien op de verschijnselen van AVB en bij afwezigheid daarvan zijn volken via voederkransonderzoek te laten onderzoeken op besmetting met sporen.

Is insleep niet aan de orde en zijn de volken niet gevoerd met besmette buitenlandse honing, dan hebben de volken besmette nectar en/of honing geroofd bij zieke volken in de omgeving. Die bron in de omgeving dient dan te worden opgespoord en geruimd. Zo'n gebiedsscreening acht de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV) alleen tot haar taken behorend, als er klinisch zieke volken worden gevonden. Als die opvatting niet verandert, zullen we

	Negatief-verklaring	Logboekadministratie	Opmerkingen
Koninginnentelers*	ja	ja	voorkom uitwisselen besmet materiaal
Bevruchtungsstation*	ja	ja	
Handel	ja	ja	
Verenigingsstallen	ja	ja	voorkom roverij
Bijenparken	ja	ja	voorkom roverij
Markten	ja	ja	voorkom roverij
Reizen met volken	ja		voorkom roverij

* Het is een absolute voorwaarde dat koninginnentelers en houders van een bevruchtungsstation elk jaar vóór het teeltseizoen hun stand via voederkransmonsters laten onderzoeken.

zelf, in geval van een besmetting van volken met sporen, maar zonder klinische symptomen, 'met tact en vernuft' op zoek moeten gaan naar de eventuele besmettingsbron in de omgeving. Denk daarbij ook aan onbeheerde volken en zwermen op onvermoede plaatsen. Dat betekent in de praktijk dat de getroffen

imker bij het zoeken hulp mag verwachten van de Werkgroep Bijengezondheidszorg (WBGZ). Het is de bedoeling dat in die werkgroep de bijengezondheidsdeskundige en zijn vervanger uit elk van de groepen/kringen/regio's zitting zullen nemen.

Follow-up

In een volgend artikel zal worden ingegaan op de maatregelen die genomen dienen te worden als uit voederkransonderzoek blijkt dat volken besmet zijn met sporen. Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (MLNV) heeft tot nu toe niet gereageerd op ons verzoek om een separaat onderhoud over de vraag hoe men denkt over de bijenhouderij in zijn totaal en de financiering van een en ander. Wel heeft in december 2001 de MLNV Directie Voedings- en Veterinaire Aangelegenheden (VVA), waaronder de bestrijding van dierziekten valt, schriftelijk gereageerd op het plan van aanpak van AVB. In de brief wordt nogmaals benadrukt, dat de bijenhouderij substantieel dient bij te dragen in de kosten en met name de preventieve uitvoeringsmaatregelen voor haar rekening moet nemen. Wij zijn uitgenodigd voor een nader gesprek. Als u dit leest, dan zal dat gesprek vermoedelijk al plaats gevonden hebben. De resultaten hoort u zo spoedig mogelijk.

Opruimen van besmette volken. Te voorkomen, ja toch.
Foto: RVV

bijen CURSIEF tijd

Rik Oldeven

Eigenwijs

Imkers staan bekend om hun eigenwijsheid. En eigenwijsheid staat niet goed bekend. Eigenwijs, eigenzinnig, eigenzuchtig, het wordt gezegd van mensen met wie je de omgang maar het best kunt mijden. Eigenwijze mensen gaan nl. meer met zichzelf om dan met hun medemensen. Je komt bij hen dan ook meestal op de koffie: ze zijn asociaal. Daar komt bij dat hun wijsheid van een twijfelachtig gehalte is, in ieder geval onder de maat. Er is nl. heel wat wijsheid in de wereld. Het is de opeenstapeling van de wijsheden van velen. De computer bijvoorbeeld schijnt het uiteindelijke product te zijn van de samenwerking tussen een flink stelletje wijsneuzen op dit gebied. Eén zo'n neus had hem niet voor elkaar gekregen.

De conclusie dat de wijsheid in de imkerij de som zou moeten zijn van al die eigenwijze imkers samen, ligt voor de hand. Toch heb ik een zwak voor de individuele betweter. Hij weet natuurlijk best dat de diverse wielen al lang zijn uitgevonden, maar hij wil dat om de een of andere reden nog eens overdoen. Over zijn bijenkasten gebogen stelt hij in eerste instantie liever niet nóg eens vast wat er in talloze boeken en artikelen beschreven en vaak voorgeschreven staat. Hij wil zelf kijken en het liefst op de manier waarop er voor het allereerst naar bijen gekeken werd. Met verbazing, met verwondering. Want uit de verwondering komen vaak de mooiste dingen voort. Dat weet hij zeker.

Eigenwijze imkers zijn zo gezien creatieve imkers, bijenkunstenaars. Lastig voor de velen die het gareel gewend zijn, benijd door de enkelen die ook wel eens verder zouden willen kijken dan hun voorgeschreven neus lang is.

Varroabestrijding met darrenbroed

J. Trip, Erichem

De gedachte om varroamijten te vangen met darrenbroed is niet nieuw. Het schijnt zelfs een van de redenen geweest te zijn waarom het Bijenhuis Wageningen in 1982 een wals voor het maken van darrenkunstraat aanschafte. De eerste publicatie in het maandblad Bijen over de darrenraatmethode is van november 1992. In mei 1993 publiceerde de heer Friedrich Frick in het Deutsches Bienen Journal over zijn partnervolkmethode. Hij werkt daarbij met stukjes darren broed van 7 x 10 cm (= 300 darrencellen) om de mijten te lokken. Met het hier beschreven systeem ging ik aan het werk. Het bleek nogal arbeidsintensief te zijn. Na wat experimenteren gedurende twee jaar met een andere afloop van dit biologische systeem, heb ik nu een goede methode die ik in 1999, 2000 en 2001 met succes heb gebruikt. Ik imker met ongeveer 40 volken die in het actieve seizoen in kasten zitten van 2 broedkamers en daarop honingkamers. De werkwijze wordt hieronder beschreven en houdt het midden tussen 'Frick' en de manier van zwermverhinderend zoals die gebruikt wordt bij de Aalstermethode. Voordeel is, dat dit systeem geen extra plaatsruimte vraagt op de stand.

Dekplank met een vlieggat: de dekplank wordt aan de bovenzijde voorzien van een rand met latjes van 2 x 1 cm met uitzondering van een stukje van 10 cm aan de voorkant. Deze uitsparing dient als vlieggat.

Twee speciale ramen en drie inzetstukken: (zie tekening). Het inzetstuk maakt het mogelijk om met minder darrenraat te werken. Zo hoeft de imker geen hele darrenraten weg te gooien. Ook al doen we dat om mijten te bestrijden, toch gaat het ons steeds aan het hart om zoveel werk van het volk te moeten vernietigen.

Uitgebouwde darrenraat: Wie met onderstaande manier van varroabestrijding begint zit even met een probleem. Waar haal je uitgebouwde darrenraat vandaan? Eind maart/begin april een raampje met darrenkunstraat (verkrijgbaar bij het bijenhuis) in het volk hangen. Dat wordt meestal snel uitgebouwd en belegd. Zodra dit gesloten is kan het schoongemaakt worden en gebruikt voor de inzetstukjes. (Er gaan drie inzetstukken in een BK raam.) Schoonmaken door de gesloten darrenraat te ontzegelen en voorzichtig uit te

kloppen. Als de schoongemaakte darrenraat onmiddellijk gebruikt wordt, is het verstandig het even in de vriezer te leggen om de achtergebleven mijten te doden. Als het wat langer uit het bijenvolk blijft moet het goed worden schoongespoeld en gedroogd omdat anders de overgebleven restanten van de larven gaan bederven.

De werkzaamheden

Stap 1: Zodra het tijdstip gunstig is om een kunstzwerm te maken, wordt er op de volgende manier een vlieger gemaakt:

Neem het volk waar een vlieger van gemaakt moet worden weg van zijn plaats. Laat de bodem echter staan. Plaats hierop een broedkamer met twee ramen voer. Hoe meer voer en stuifmeel op deze ramen hoe beter. Verder aanvullen met vijf vellen kunstraat en het raam waar het stuk uitgebouwde darrenraat in zit (werksterraat deel is ook kunstraat), plus nog twee sluitblokken. Om de vlieger voldoende sterk te maken (de darrenraat moet immers meteen belegd worden) schudden we van één derde van de ramen met broed de bijen in de vlieger. De koningin wordt ook in deze bak gezet. Hierop komt de gewijzigde dekplank met het vlieggat boven. Daarbovenop komen de andere bakken en ramen van het oorspronkelijke volk. Het volk bovenop noemen we het moedervolk. Alle raten worden gecontroleerd op het aanwezig zijn van doppen. Eventueel aanwezige doppen worden weggebroken. De koningin in de vlieger wil meteen haar legritme hervatten en kan dit alleen in de uitgebouwde darrenraat. De rest is kunstraat en moet eerst worden uitgebouwd. Daarom moeten de voerramen ook goed vol zitten, zodat daar geen plaats is er in te leggen.

Stap 2: 10 of 13 dagen later

A: Behandelen van de vlieger

Uit de vlieger wordt het inzetstuk met gesloten darrenbroed verwijderd en vervangen door een nieuw inzetstuk met uitgebouwde darrenraat. Hiermee zijn we klaar met de varroabestrijding in de vlieger. Als de imker op de 10^e dag de redcellen breekt, kan het nog te vroeg zijn om voldoende gesloten darrenbroed aan te treffen. Hij zal dan enkele dagen later deze handeling uit moeten voeren.

B: Behandelen van het moedervolk

Het volk bovenop de vlieger is moerloos en gaat dus

redcellen aanzetten. Nu zijn er voor de imker een aantal keuzemogelijkheden:

1. Hij doet niet aan teelt en selectie en gaat op de 13^e dag op de gebruikelijke manier doppen breken en jonge moeren in laten lopen. Het is heel goed mogelijk dat de bijen zelf de doppen al hebben afgebeten, omdat ze al hun vliegbijen aan de vlieger zijn kwijtgeraakt, maar daar kunnen we niet voor 100% op vertrouwen.
2. Hij doet aan koninginnenteelt en gaat daarom de redcellen breken op de 10e dag. Het volk wordt dan voorzien van larfjes of aangenomen doppen van een gewenste herkomst. Ook kan men een gesloten dop uit een teeltprogramma geven. Verder is er nog de mogelijkheid om in stap 3 een maagdelijke- of in stap 4 een leggende moeder in te voeren.

Stap 3: één week later

De vlieger heeft het nieuwe inzetstuk met darrenraat belegd. Dit stuk wordt uitgenomen en in een raampje gezet en aan het moedervolk gegeven. De vlieger krijgt het derde inzetstuk met uitgebouwde darrenraat. In het moedervolk is het broed nu bijna geheel uitgelopen en er is nog geen leggende jonge moeder. De mijten zitten dus vooral op de bijen. Het inzetstuk met belegde darrenraat is het enige broed waar ze nog in kunnen gaan. Dat zullen ze massaal doen. Als de imker de bijen opnieuw doppen heeft laten uitbouwen, gaan ze soms zelfs daar in.

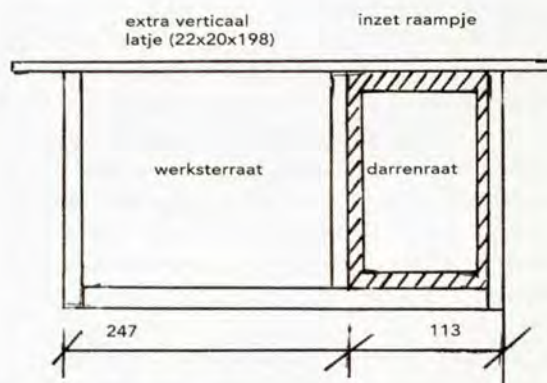
Stap 4: weer één week later

Het laatste (darren)broed van het moedervolk is nu uitgelopen. De mijten zitten nu of op de bijen of in het inzetstuk met darrenraat. Dit laatste halen we weg en vervangen het door het stuk wat we een week eerder in de vlieger gehangen hebben. Tevens controleren we of de jonge moeder al aan de leg is. Mocht dit het geval zijn dan vinden we alleen open broed. Dit moeten we verwijderen omdat anders het inzetstuk met darrenraat niet meer het enige broed is waar de mijten in kunnen stappen. Het open broed kan aan de vlieger gegeven worden. Als de imker de bijen opnieuw doppen heeft laten optrekken, heeft hij geen last van dit probleem.

Stap 5: weer één week later

Het darrenraatinzetstuk in het moedervolk is nu gesloten en wordt verwijderd. Ook het moedervolk is nu mijtenvrij. De imker moet nu een beslissing nemen wat hij met beide volken (de vlieger en het moedervolk) wil.

- a) Weer verenigen
- b) Apart opzetten om het aantal volken uit te breiden.

Het speciale raampje met inzetstuk.

Aanvullende informatie

- Als we één raampje met inzetstuk in het volk laten, kunnen we na het afsluiten van de vangperiode regelmatig gesloten darrenbroed verwijderen en blijven we mijten wegvangen.
- Omdat we nooit alle mijten uit de volken weg krijgen en er door vervliegen ook van buitenaf mijten bij kunnen komen, moeten we in augustus/september nog een keer een varroabestrijding met mierenzuur toepassen om het aantal beschadigde winterbijen zo klein mogelijk te houden. De Nassenheider Verdunster is dan de beste bestrijdingswijze.
- Als er een goede dracht is, kan de vlieger veel honing halen. Daardoor kan er ruimtegebrek en zwermneiging ontstaan. Haal er dus op tijd de sluitblokken uit en plaats eventueel de honingkamer van het moedervolk zonder bijen en broed op de vlieger.

De werkwijze in schema

- Stap 1: Vlieger maken met inzetstuk uitgebouwde darrenraat.
- Stap 2: Inzetstuk verwijderen en vervangen; doppen breken in het moedervolk.
- Stap 3: Inzetstuk darrenraat van vlieger naar moedervolk, nieuw uitgebouwd in de vlieger.
- Stap 4: Inzetstuk darrenraat in moedervolk verwijderen en vervangen door inzetstuk uit vlieger.
- Stap 5: Inzetstuk darrenraat verwijderen uit moedervolk. Beide volken óf verenigen óf apart opzetten.

Themabijeenkomsten bij PPO Bijen over geïntegreerde duurzame varroabestrijding

Door de toenemende resistentie van varroamijten tegen Apistan is een andere aanpak van de bestrijding noodzakelijk geworden. Allereerst dient men de resistentie van varroamijten tegen Apistan vast te stellen met de hiertoe ontwikkelde test, die eerder in deze rubriek is beschreven. Als deze resistentie is vastgesteld heeft een verdere behandeling met Apistan geen zin meer. Een geïntegreerde duurzame varroabestrijding is voor de toekomst de beste oplossing. In de komende zomer organiseert PPO Bijen enkele themabijeenkomsten waarbij deze geïntegreerde duurzame varroabestrijding zal worden gedemonstreerd en toegelicht.

84

Voor het vaststellen van de resistentie van de varroamijt tegen Apistan is het verzamelen van mijten uit het gesloten darrenbroed de beste methode. Voor dit doel kunnen op zondag 12 mei bij PPO Bijen in Hilvarenbeek tussen 15.00 uur en 17.00 uur raten met gesloten darrenbroed worden aangeboden. De mijten uit dit broed worden onderzocht op resistentie, waarna u de uitslag van dit onderzoek zal worden toegezonden. Het monster darrenraat moet minimaal 2 vierkante decimeter groot zijn. Een monster darrenraat per bijenstand geeft voldoende informatie. Indien u van deze service gebruik wilt maken dient u dit voor 1 mei te melden bij PPO Bijen (013-5425888) of via ons e-mailadres: InfoBijen@PPO.DLO.nl

Op dinsdag 14 mei kunt u ook darrenbroed inleveren, en is er vanaf 19.00 uur een demonstratie over de darrenraatmethode. Tevens zullen de voor- en nadelen van deze methode worden besproken. Ook voor deze themabijeenkomst geldt aanmelding voor 1 mei, zodat we deze bijeenkomsten goed kunnen organiseren. Op donderdagavond 22 augustus is er een themabijeenkomst gepland over het gebruik van mierenzuur met de Nassenheider verdunster. Hierover volgt later nog nadere informatie in deze rubriek.

De jaarlijkse Open Dag van PPO Bijen is dit jaar op zaterdag 14 september.

PPO Bijen weer op internet

Door de veranderingen in de organisatie van het onderzoek is de oude website van Ambrosiushoeve al enige tijd geleden opgeheven. Sinds enige weken is de nieuwe site van PPO Bijen weer op internet te vinden onder: www.ppo.dlo.nl

Indien u op de startpagina van deze site de foto van de bloem en de bij aanklikt komt u bij PPO Bijen. Hier

kan informatie gevonden worden over het onderzoek, de medewerkers en een nieuwsrubriek van PPO Bijen. Informatie over de aankoop van brochures en video-films van PPO Bijen staat onder Publicaties van PPO Bijen. PPO Bijen is ook bereikbaar via e-mail: Infobijen@ppo.dlo.nl

PPO Bijen blijft servicepunt bijenhouders

Bij sterfte, een achterblijvende ontwikkeling of andere problemen met bijenvolken kan PPO Bijen u van dienst zijn. Voor informatie kunt u ons van maandag t/m vrijdag van 09.00 uur tot 17.00 uur bereiken (013-5425888). Naar aanleiding van het telefoongesprek kan een monster dode bijen opgestuurd worden naar PPO Bijen. Dit monster wordt onderzocht op nosema, amoebe, varroamijt, acarapis mijtziekte en mogelijke andere afwijkingen, waarna adviezen worden gegeven om het probleem op te lossen. Deze gratis service voor de bijenhouders is mogelijk door steun van het ministerie van LNV en de EU aan PPO Bijen.

In 2001 veel spuitschade door Condor

Uit het overzicht van de verzamelde spuitschadeformulieren uit 2001 bleek dat spuitschade vooral is ontstaan door het gebruik van het bestrijdingsmiddel Condor (werkzame stof Parathion-methyl). Bij Condor zit parathion-methyl in zeer kleine kunststof capsules waaruit dit middel langzaam vrijkomt. De werkingsduur van Condor is hierdoor zeer lang, zodat lange tijd nadat dit middel is toegepast nog schade aan bijenvolken kan ontstaan. Dit middel wordt vooral gebruikt in de sierteelt en de fruitteelt. In de voorlichting naar sierteelt, boomteelt en fruitteelt zal hieraan dit voorjaar extra aandacht worden gegeven. Er zal door de Plantenziektkundige Dienst (PD) met het College voor Toelating van Bestrijdingsmiddelen (CTB) overleg plaats vinden over een verandering van de toelating van Condor.

Bij vergiftiging van bijen altijd de AID inschakelen. De AID probeert de oorzaak van de vergiftiging aan de bijenvolken vast te stellen. Indien de veroorzaker van de spuitschade gevonden wordt kan deze aansprakelijk worden gesteld voor de schade aan de bijenvolken. Probeer de AID ambtenaar zoveel mogelijk informatie te geven over de drachtbronnen die door de bijen worden (werden) bevoegen. U moet dan ook een spuitschadeformulier van de bijenhoudersvereniging invullen. Dit is nodig om een goed overzicht in deze problematiek te verkrijgen.

Verplaatsing van het station

Dick Vunderink, Jan Charpentier

Nadat we met de gemeente tot overeenstemming gekomen waren over een verplaatsing van het station naar het Groene Glop ontstonden er nieuwe problemen met de 'medegebruikers' van een gebouw aldaar.

Overleg met de gemeente en Natuurmonumenten heeft een andere vestigingsplaats opgeleverd, veel meer lijkend op de huidige plaats; een duinkom met een beter microklimaat dan het Groene Glop. Omdat de goedkeuring voor de nieuwe locatie verleend moet worden door het Overlegorgaan Nationaal Park die pas in april vergadert, zullen we dit jaar nog op de oude locatie werken. Inmiddels heeft onze bouwkundige medewerker Willem Mastebroek een tekening gemaakt van het nieuwe onderkomen die eveneens de voorlopige goedkeuring van de instanties verkreeg. De bouwaanvraag, de aanvraag voor wijziging van het bestemmingsplan en het verzoek tot opschorting van de dwangsom zijn bij de gemeente Schiermonnikoog ingediend. De opschorting is inmiddels toegezegd.

P.S. Ondanks de toegezegde opschorting van de dwangsom heeft de gemeenteraad besloten die toch te handhaven! We moeten dus vóór 1 maart met tenminste twintig volken verhuizen. Hoe dat met de teelt te combineren valt moeten we nog bezien. De gemeente neemt opnieuw niet de consequenties op zich van hun eigen fouten, maar schuift de gevolgen weer op ons af. We zullen juridische bijstand nodig hebben om te bereiken dat de dwangsom niet ten uitvoer wordt gebracht. We houden u op de hoogte van de ontwikkelingen in deze aangelegenheid.

Financiering

Aanvankelijk dachten wij dat we de benodigde gelden via grote sponsorfondsen zouden kunnen binnenhalen. Dat werd een desillusie: Het moet passen in jaarthema's of gaan om projecten van miljoenen. Toen keerde de wind zich 180° en ontvingen wij een anonieme gift van f10.000,- en dat inspireerde anderen. Giften van de supermarkt die onze honing afneemt, van een fonds in liquidatie, van individuele personen volgden. Vooral doordat de imkers fantastisch hebben gereageerd op de Plankenactie is de financiering rondgekomen. Er is al ruim f25.000,- ontvangen. Wie heeft het over de krenterigheid van imkers? Alle gevers onze hartelijke dank! De bouwkosten zijn dankzij u gedekt, maar bij elke verhuizing doen zich onverwachte dingen voor, dus wie wat oud geld over heeft....

De plank misgeslagen

En toch de plank misgeslagen? Wij hebben gezegd dat elke gever in de Plankenactie gewaardeerd zou worden met naamsvermelding op een plank. Wij dachten dat de bank elke gever met name zou noemen, zoals dat ook gebeurt bij een bijschrijving op een privé-rekening. In het zakelijk verkeer gaat dat heel anders. Afhankelijk van het overeengekomen pakket komen er vele vellen binnen vol met nullen en enen. Wij hebben ons laten overtuigen dat het een ondoenlijke klus is de gevers te detecteren. De imkers die hun naam vereeuwigd willen zien, kunnen dat melden bij de penningmeester Afra Laan, 020-69 08 886 of E-mail: scholing@xs4all.nl

Alle anonieme gevers van de Plankenactie zullen wij eren met een grote plaquette op de nieuwe stal.

De teelt

Jaap Andringa heeft met zijn medewerkers de volken weer royaal ingewinterd en we verwachten dat ze voldoende sterk aan het nieuwe seizoen kunnen beginnen. De teelt zelf begint dit jaar op 31 mei. Ook dit jaar is er weer vier weken lang een wisselende ploeg imkers op het eiland aanwezig om de teelt te begeleiden zodat het benodigde aantal moeren een mooi broednestje kan tonen tegen de tijd dat de moerenooft daar is. Deze 'oogst' is gepland op vrijdag 19 juli zodat de 'moerentrein' op zaterdag 20 juli weer door Nederland kan trekken.

Om de teelt goed te kunnen voorbereiden moeten de bestellingen vóór 10 mei binnen zijn!

De teeltresultaten zijn afhankelijk van omstandigheden zoals het weer en de toestand van de volken e.d.

Mocht de teelt tegenvallen of worden er teveel moeren besteld, dan geldt weer de regel:

Wie het eerst komt, het eerst maalt!

Verder nog het volgende: het komt voor dat er bij de imker met de moeren een ongelukje gebeurt. Indien er reservemoeren beschikbaar zijn kan in zo'n geval voor vervanging worden gezorgd. Niet meer na 15 augustus, omdat op die datum alles ter plaatse wordt opgeruimd.

Bestellingen voor Schiermoeren vóór 10 mei richten aan:

Jan Charpentier, Laar 45, 5258 TJ Berlicum, 073-5037030, Fax 073 5037031, E-mail: charpbij@wxs.nl
De kosten bedragen €18,25 per moer, bij bestelling te voldoen op gironummer 28.59.193 t.n.v. de Stichting Station voor Carnicateelt te Diemen.

Van koolzaad naar Bedrijfsraad

Ton Thissen

Een rubriek als deze vermenigvuldigt zichzelf. Je praat met de een en uit zijn verhaal dient zich de ander aan. Zo kwam ik bij Bertus de Jong in Dreumel terecht. Het zou over het koolzaad in de Flevopolders gaan, maar van het een komt het ander. Zo kwam ook de huidige bondenproblematiek aan de orde. Twee uiteenlopende zaken op het eerste gezicht. Bij nader inzien blijken ze echter in elkaars verlengde te liggen, althans naar de mening van De Jong.

86 **—** 'Politieagent of scheidsrechter?' Dat vraagt de redacteur van Het Groentje (88(4) april 1986) zich op pagina. 119 af, als het gaat om de aanstelling door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders van dhr. L. de Jong als 'toezichthoudend imker' op het koolzaad in de Flevopolders. Hij wordt in dat jaar de opvolger van dhr. Van 't Land die om gezondheidsredenen zijn functie van plaatsaanwijzer moest beëindigen. Op die tijd terugkijkend zegt Bertus: 'In het begin moest ik wel eens flink doorpakken. Er waren imkers bij die zonder aanvraag, overleg of bijdrage zo maar ergens in de polders hun volken plaatsten. Ook werd er duchtig gestolen, vegers vooral, maar ook wel honing en door mensen van wie je dat niet zou verwachten. Het duurde niet lang: we traden streng op, ik had een ijzersterk geheugen en kende als voormalig medewerker de Polders op mijn duimpje. Vanaf toen was ik vooral scheidsrechter. En dat ben ik tot het einde toe (1998) gebleven. Mijn vrouw en ik hebben er heel wat vrienden en kennissen aan overgehouden. Mooie tijd!'

Controle van de volken op uitgestrekte koolzaadvlakte.

Onpartijdig

Een onpartijdige scheidsrechter ook. Zijn ingeboren rechtlijnigheid kwam hem daarbij goed van pas. En misschien nog meer zijn onvermogen onderscheid te maken. Elke imker was er een; van welke bond hij lid was maakte hem niet uit. 'Ikzelf was in die dagen van alle bonden lid: het beste middel om geen verschil te maken en geschillen op te lossen. Want ja, deugnieten houd je altijd wel. Voor hen had ik een 'dissidentenveld' ontwikkeld. Wie zich niet aan de regels hield, zette ik tegen vergoeding van de door mij gemaakte kosten op dit terrein.

Hele klus

Al met al toch een flinke klus naast zijn baan als hoofd Plantsoenendienst in Bemmelen. Zijn vrouw voerde de administratie en reed vanaf de verzamelplaats aan de kop van de file voertuigen als er geplaatst moest worden, netjes vereniging bij vereniging. Lekkende kasten zorgden dan nog wel eens voor veel hilariteit. Wie het overkwam had meteen veel bekijks en commentaar. Want zo'n file was best wel lang: van 06.00 tot 10.00 uur werden er ettelijke honderden kasten geplaatst. Op zo'n 10.000 ha (althans in het begin) met 5 volken per ha kon dat natuurlijk ook gemakkelijk.

'Wat dat koolzaad betrof: er zaten een aantal aspecten aan: het ontzilte de drooggevalen gronden; de bijen zorgden voor de bestuiving en verzamelden nectar voor de imker; het gewas leverde na de oogst raapzaadolie op die aan Unilever werd geleverd. De ontzilte gronden werden tenslotte per 100 ha uitgegeven aan bijvoorbeeld elders in het land onteigende boeren. Gaandeweg werd het areaal dus steeds kleiner. Wel werden op mijn aandringen ook arealen met o.a. phacelia, witte klaver en distel gevormd, wat een flinke uitbreiding van het bijenseizoen betekende. Maar in 1996 was het, op zo'n 1.000 ha na, eigenlijk over. Niet zo heel lang daarna heb ik afscheid genomen van de RIJP. Geen gemakkelijk karwei'tje overigens: ik was op dit werk erg gesteld geraakt en dan gaat zo'n afscheid je niet in je kouwe kleren zitten.'

Neveneffecten

'Afgezien van het feit dat ik een groot deel van de Nederlandse imkerij heb leren kennen – van gezicht meer dan van naam – herinner ik mij met groot genoegen ook het feit dat ik ter gelegenheid van een

bezoek van de Koninklijke familie aan de Flevopolders eens 600 potjes honing geleverd heb aan het Koninklijk Huis en dat ik tot op de dag van vandaag daar te boek sta als Hofleverancier van kaarsen. Ivoorkleurige, handgemaakte waskaarsen. Nou ja... aardig toch?

Hoe verder?

Sinds enkele jaren met de vut en vanaf 1996 wonend in Dreumel is hij als bedrijfsmatig imker in de weer. Het bedrijfsmatige heeft in zijn geval voornamelijk betrekking op de bestuiving. '20 Jaar geleden kreeg men daar oog voor. Honingbijen, solitaire bijen, vliegen en hommels trokken terecht de belangstelling van fruit-, zaad- en bloemtelers. Een goede ontwikkeling, als je de bestuiving dan ook maar aan al die insecten tezamen overlaat. Ze concurreren niet. Integendeel. Op het gebied van samenleven hebben zij veel meer ervaring dan wij met als resultaat dat ze samen voor die belangrijke bestuiving zorgen.'

Een veredelde Bedrijfsraad

De bijenhouders in Nederland zouden hieraan een voorbeeld kunnen nemen. Want het gaat in Nederland op dit moment namelijk niet om de verschillende

organisaties die zouden moeten fuseren. Het gaat om de totale imkerij, of die nou als hobby of bedrijfsmatig wordt beoefend. Want aan beide categorieën is vanuit bestuivingoogpunt grote behoefte. De bewijzen liggen klip en klaar op (mijn) tafel. Daaraan moet richting gegeven worden. En dat kan alleen als de bonden ermee ophouden elkaar de loef af te steken. Ze mogen voor mij op grond van hun historie en identiteit allemaal blijven bestaan – wellicht is dat ook beter ook – als ze maar samenwerken in het belang van de Nederlandse imkerij. Ik meen dat in het koolzaad geleerd te hebben en ook in praktijk gebracht te hebben. Dus, bovenaan beginnen: één gezamenlijk beleid, uit te voeren door een overkoepelend orgaan met een door de achterban aan te stellen en betaalde neutrale en deskundige manager aan het hoofd – hij hoeft geeneens imker te zijn – die via de landbouworganisaties (het LTO) de weg naar de samenleving en de politiek weet te vinden. Een veredelde Bedrijfsraad dus aan het hoofd van een imkerij die een eenheid in verscheidenheid vormt. Mooier kan het m.i. niet. Ook omdat daar juist nu de tijd rijp voor is. Laten we hopen dat de Nederlandse imkerij op korte termijn tot dat verlossend inzicht komt.

Genieten van een zwerm aan de rand van het koolzaadveld. Foto's L. de Jong

Enquête in kring 'De Baronie'

M.J. van Iersel

Als u dit leest is het voorjaar mogelijk alweer een stuk gevorderd en weten we al hoe onze bijenvolken er dit jaar bijstaan. Elk jaar opnieuw zijn we weer benieuwd hoe onze bijenvolken de winter uitkomen. Vorig jaar leek dat aanvankelijk niet tegen te vallen. In maart hadden de volken al mooi wat broed. Eind april, begin mei kwamen er steeds meer berichten over volken die zwak de winter uitkwamen. Wat was de oorzaak? Varroa destructor omdat Apistan niet meer hielp? Of waren het slechts loze klaagzangen?

- 88 — Ook bij de imkers in de omgeving van Breda, verenigd in kring 'De Baronie', kwamen veel bijenvolken zwak de winter uit en ontwikkelden zich slecht in de loop van het jaar. Omdat er bij onze zuiderburen al langer varroamijten zijn die resistent zijn voor Apistan, dacht men dat dat ook in de Baronie het geval zou kunnen zijn, zeker omdat Apistan tot nu toe het belangrijkste middel was om de mijt de baas te blijven. Varroa destructor is een niet te onderschatten vijand. Een onderzoek zou duidelijkheid kunnen verschaffen of de oorzaak van de slechte uitwintering inderdaad bij de varroamijt gezocht moest worden. Als onderzoeksvorm koos men voor een enquête onder de imkers.

Enquête

Welke vragen zet je in zo'n enquête? Als je toch een enquête houdt, neem dan behalve varroabestrijding gelijk wat andere zaken mee.

Is er misschien een bepaald ras wat meer weerstand biedt dan een ander? Zijn er bestrijdingsmethoden die een beter bestrijdingsresultaat geven dan andere methodes?

De 258 imkers van de kring met 1300 volken kregen een enquête thuis. 56 imkers met 704 volken stuurden de enquête retour. Ze waren volgens onderstaand schema verdeeld over de verschillende rassen.

Tabel 1: Verdeling naar verschillende rassen

	landras	Buckfast	carnica
aantal imkers	35 (14%)	9 (3%)	12 (4%)
aantal volken	415 (32%)	129 (10%)	149 (11%)

Uitwerking

De belangrijkste uitkomsten van de enquête zijn hieronder beknopt weergegeven. Daaruit mag geconcludeerd worden dat een mogelijke resistentie

van de mijt voor Apistan niet de oorzaak kan zijn geweest van de slechte uitwintering.

De vragen

Hadden uw bijen in het jaar 2000 last van mijten? Bij 84% van de volken was dat niet van betekenis. Slechts bij 8% hadden de bijen veel last van mijten. 94% van de imkers heeft aan varroabestrijding gedaan. Daarvan deed 88% dat met Apistan. De overigen met Amitraz, mierenzuur en Apivar. 6% deed helemaal niets.

De ontwikkeling van de volken

Maart: Hoe was de ontwikkeling van de volken bij de voorjaarscontrole in maart 2001?

April: Hoe was deze voordat u begin april ging reizen naar het fruit?

Mei: Hoe was de ontwikkeling van uw volken na het reizen?

In tabel 2 zijn de absolute aantallen van volken gegeven.

De totalen laten een positieve ontwikkeling zien van 310 goede volken in maart naar 433 goede volken in mei.

Was de besmetting in 2001 ernstiger?

Bij de vraag of de volken in het najaar last hebben van de varroamijt zeggen de imkers bij 66% van de volken weinig mijten te vinden. Bij 21% van de volken is het onbekend. Bij 5% van de volken is er een ernstige besmetting. Dit lijkt minder dan het vorige najaar, maar toen was het bij 8% van de volken niet bekend. Duidelijk is in elk geval dat door de meeste imkers geen ernstige besmettingen worden gevonden. Van de 55 imkers zeggen er 34 dat ze niet weten of er sprake is van resistentie en twee imkers zeggen wel te merken dat de mijten resistent worden.

Conclusies

Zoals al eerder opgemerkt werd, blijkt uit de enquête niet dat de varroamijt de slechte uitwintering van het jaar 2001 lijkt te hebben veroorzaakt. Op die vraag geeft de enquête een duidelijk antwoord. Ook heeft de mijt in de loop van het jaar niet voor ernstige problemen gezorgd.

Behalve dit antwoord komen er nog twee interessante punten uit deze enquête naar voor.

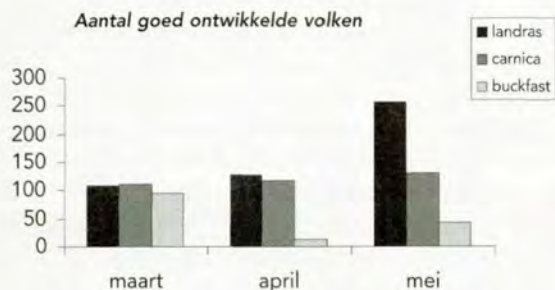
Op de eerste plaats is het opvallend dat bij 21% van de volken de imkers niet weten hoe ernstig de

Tabel 2: De ontwikkeling van de volken

ontwikkeling:		goed	matig	slecht	onbekend
Maart	landras	107	293	15	0
April	landras	126	241	48	0
Mei	landras	258	120	12	25
Maart	Carnica	110	35	4	0
April	Carnica	118	27	4	0
Mei	Carnica	130	6	0	13
Maart	Buckfast	93	33	0	3
April	Buckfast	12	63	51	3
Mei	Buckfast	44	1	50	32
Maart	Totaal	310	361	19	3
April	Totaal	256	331	103	32
Mei	Totaal	433	127	62	70

besmetting met mijten is. Dat kan heel onaangename verrassingen opleveren. Met de dreigende resistentie tegen Apistan wordt het observeren van de besmetting via de onderlegger steeds belangrijker. Op de tweede plaats valt de ontwikkeling van de Buckfastvolken op. In maart een goede ontwikkeling bij 93 volken, in april gedaald tot 12 volken en in mei slechts bij 44 volken herstel. Bij de inlandse volken waren die getallen 107, 126 en 258, een ontwikkeling in stijgende lijn. Zowel bij de groep van Buckfastvolken als bij die van het landras is de ontwikkeling van een aantal volken onbekend.

In onderstaande grafiek is deze ontwikkeling van de volken in maart, april en mei in beeld gebracht.

Zonder een hele discussie rond teelt en selectie te beginnen, wil ik toch enkele punten onder de aandacht brengen:

- Het slechte voorjaar van 2001 was een uitstekend selectiemoment. Volken die toen goed door het voorjaar kwamen, waren de moeite waard om van verder te kweken. Ze blijken bestand te zijn tegen een voorjaar met veel slecht weer. Dit voorjaar lijkt de imkers, die zeggen te kiezen voor een bijenras dat is aangepast aan de streek, gelijk te geven.
- Selecteren is bepaalde eigenschappen bewust

behouden en andere eigenschappen, bedoeld of onbedoeld, verwijderen. Het resultaat kan dan zijn dat bijenvolken niet meer goed op extreme weersomstandigheden reageren. Selectie heeft niet alleen maar voordelen.

- Buckfastteelt is combinatieteelt. Daardoor kunnen er allerlei verschillen bestaan tussen de diverse Buckfastlijnen en mag de problematische uitwintering van de Buckfastvolken in dit onderzoek niet gezien worden als een eigenschap van alle Buckfastbijen.

De oorzaak van de slechte uitwintering?

De varroa was niet de oorzaak van de slechte voorjaarsontwikkeling. Maar wat dan wel? Dr. Gerhard Liebig zegt in zijn boek 'Einfach imkeren' op bladzijde 52 het volgende:

'Zacht weer midden in de winter kan heel ongunstig op de overwintering uitwerken, vooral als het wekenlang aanhoudt en daarop aansluitend een periode met vorst volgt; want zacht weer verleidt de bijen tot het aanzetten van broed'.

Als bijenvolken broed moeten verzorgen maken ze bij slecht weer gebruik van hun reserves: stuifmeel opgeslagen in de raat, eiwitten opgeslagen in de eiwitvetlichamen. Deze reserves zijn evenwel beperkt en de belangrijkste voedingsbron is toch het stuifmeel uit de plantenwereld. Als bijen dat niet kunnen halen, wordt er uiteindelijk een verzwakte generatie bijen opgekweekt die de volksontwikkeling lange tijd negatief beïnvloedt. Deze waarheid hebben we in het voorjaar van 2001 weer eens goed bevestigd kunnen zien.

Verslag informatiedag bijenteeltleraren

M.J. van Iersel

Op zaterdag 24 november 2001 is er in het gebouw van AOC Helicon te Bostel een informatiedag voor bijenteeltleraren geweest. Deze werd door 45 leraren bezocht.

Na een woord van welkom door de heer Jos Plaizier gaf hij een uitleg over het beleid van de commissie onderwijs. De commissie streeft ernaar het bijteeltonderwijs uiteindelijk geheel onder te brengen bij de organisaties van bijenhouders. Het bijteeltonderwijs is van het grootste belang voor de instroom van nieuwe leden. Met het organiseren van het eerste deel van de opleiding voor bijteeltleraar is daar een duidelijke start mee gemaakt. Momenteel wordt er gewerkt aan het vervolg daarop. De commissie heeft meegewerkt aan het tot stand komen van de eindtermen voor de cursussen bijteelt voor beginners en voor gevorderden zoals deze via de AOC's gegeven worden. De benaming cursus verzorgen bijteelt en cursus bedrijfsvoeren bijteelt behoren daardoor tot het verleden. Tevens heeft de commissie het tot stand brengen van een goed en actueel cursusboek op haar programma staan. Het is de bedoeling op den duur het cursusonderwijs, zoals we dat nu kennen met de beginners- en gevorderdencursus inhoudelijk en organisatorisch te gaan beheren.

De lerarencursus

Vervolgens gaf de heer Dick van Houwelingen aan hoe het eerste gedeelte van de cursus bijteeltleraar was opgezet en hoe de diverse onderdelen door de cursisten tenslotte werden gewaardeerd. De tendens was dat men tevreden was over de aangeboden leerstof. De commissie onderwijs zal de kritiekpunten ter harte nemen en daarmee rekening houden bij de organisatie van het tweede gedeelte. Naar verwachting zal dit tweede deel in het voorjaar van 2002 starten.

Het organiseren van een cursus

Als derde onderdeel van de ochtend kwam het organiseren van een cursus aan bod. De heer Mari van Iersel gaf aan dat de kwaliteit van een aantal praktische zaken zoals leslokaal, bijstand en goede volken een belangrijke voorwaarde vormen voor een kwalitatief goede cursus. Het grootste probleem van de cursus voor beginners is dat binnen een betrekkelijk korte

tijd iemand op weg gezet moet worden in een complex iets als het bijenvolk en het omgaan daarmee. Een bijkomend probleem is het ontbreken van een actueel cursusboek. De nadruk van de cursus moet vooral liggen op het leren kennen van het bijenvolk en minder op het aanleren van een eenvoudige methode. Bovendien is het nog een onopgeloste vraag in hoeverre beginnende imkers al in de beginnerscursus kennis moeten nemen van teelt en selectie.

De prijs van een cursus

De heer Hans Gerritsen had een overzicht gemaakt van de cursuskosten. In het recente verleden konden de AOC's gebruik maken van de McSharry-regeling waardoor de cursusprijs op $\pm$ € 115,- kon worden vastgesteld. Deze subsidieregeling is komen te vervallen en nu is het misschien mogelijk het cursusonderwijs via een nieuwe regeling van het ministerie van landbouw gesubsidieerd te krijgen. De concrete uitwerking van deze regeling laat op zich wachten waardoor de hoogte van de prijs van een cursus erg onzeker is geworden. Cursussen die in eigen beheer gegeven worden, lijken vaak goedkoper maar dat betekent in feite dat anderen die cursus subsidiëren zoals de imker die volken aanbiedt of een school die een klaslokaal beschikbaar stelt. Het is nog maar de vraag of dergelijke ad hoc oplossingen goed zijn voor het bijteeltonderwijs.

In het middagprogramma waren 4 workshops opgenomen. Het doel daarvan was om met elkaar na te denken over een aantal problemen.

1. Ervaringen met lesgeven

In deze workshop kwamen een groot aantal praktische zaken aan de orde om cursisten zoveel mogelijk van een cursus te laten opsteken

2. Werken met zachttaardige bijen

Tijdens deze workshop werd gesteld dat het werken met zachttaardige bijen de cursisten in staat stelt om zonder angst met bijenvolken om te gaan en daardoor hun aandacht volledig te kunnen richten op het leren kennen van het bijenvolk. Het is wel belangrijk dat ze weten en ervaren dat bijenvolken ook agressief kunnen zijn, om te voorkomen dat ze ongewaarschuwd voor onaangename verrassingen komen te staan. Ook werd benadrukt dat het belangrijk is cursisten aan te leren op een voorzichtige wijze met bijenvolken om te gaan.

De aard van het volk is belangrijk, maar de manier van werken van de imker ook.

3. Horen solitaire bijen, hommels en wespen ook op de beginnerscursus thuis?

Men was enthousiast over dit onderdeel. Kennis over andere insecten hoort er zeker bij. Als imker wordt je door de leek toch gezien als een deskundige op het gebied van dit soort insecten. Bovendien is het erg interessant. Het grootste probleem is de beperkte tijd

die in de beginnerscursus beschikbaar is, bovendien ontbreekt lesmateriaal.

4. De bedrijfsmethode in de beginnerscursus

Deze workshop kenmerkte zich door heftige discussies over wat beginners wel en niet aan leerstof kunnen verwerken. Kan de doppenmethode aangeleerd worden of moeten we ons beperken tot het maken van een koninginnenaflegger als methode van zwermverhinderend.

Algemene Ledenvergadering Carnicavereniging Oost-Nederland

Namens het bestuur van de Carnicavereniging Oost-Nederland nodig ik u uit voor de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 6 april 2002, om 13.00 uur in zaal 'Hoitink' te Bornebroek.

Als sprekers hebben wij voor u uitgenodigd: de heren Ed Pieterse uit Maarn en Jan Verrier uit Naarden om te vertellen over de Primorsky bij. (De bij die de strijd aangaat met de varroamijt).

Genoemde heren zijn beide mede-oprichters van de stichting 'De duurzame bij'.

In de pauze verloting van imkerij-artikelen en 'De Welle' koninginnen.

Inl.: secretaris Carnicavereniging Oost Nederland: Roelof Waaijer, J.C. de Rijpsstraat 1, 7532 XS Enschede, 053-4612416.

91

bijen

NIEUWS VAN DE FLORIADE

Ronde glazen demonstratiekast operationeel

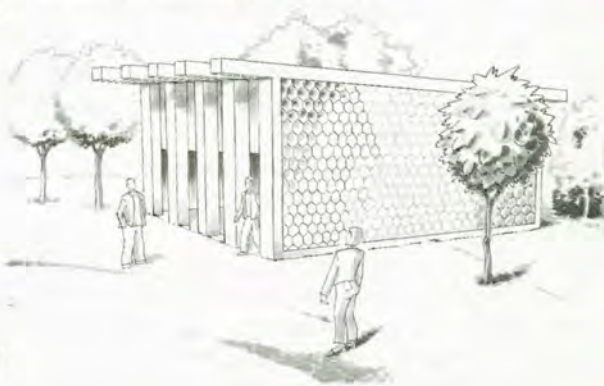
Afgelopen maand hebben de eerste bijen hun intrek genomen in Bee-at-home.

Zoals gebruikelijk bij grote verhuizingen was het even wennen, maar al gauw hebben ze de wilgen gevonden. Beladen met stuifmeel keerden ze terug.

Rond 'Bee-at-home' is een voor insecten aantrekkelijke tuin ingericht. Op een mooie herfstdag vorig jaar heeft Klaas van der Lee met behulp van een aantal vrijwilligers een grote hoeveelheid vaste planten gepoot. Deze planten waren afkomstig van de Ambrosiushoeve, aangevuld met enkele vaste planten verkregen van andere tuinders: een breed scala uiteenlopend van het vroegbloeiende Longkruid tot de laatbloeiers als Hemelsleutel. Er is speciaal gedurende de gehele openingstijd van de Floriade (6 april t/m 20 oktober) iets bloeiends en dus voor de bijen boeiends te vinden.

Het aantal imkers dat zich heeft aangemeld om te helpen presenteren op de Floriade is verder opgelopen. Ruim 80 personen zullen enthousiast vertellen over hun natuurhobby. Binnen de werkgroep is André Hageman het aanspreekpunt voor deze

vrijwilligers. Voor de dagen dat men wil presenteren is natuurlijk gratis toegang geregeld.

De mogelijkheid te overnachten voor imkers die meerdere dagen achter elkaar willen presenteren wordt nog nader bekeken. In ieder geval is er ruimte om in de buurt van de Floriade een caravan te stallen. Meer weten over Bee-at-home? Bel met Piet Hooijman, 0297-325177 of Jos Hooijman 020-6450217 of e-mail: info@bee-at-home.nl

Vanuit de stuurgroep 'Bedrijfsraad 2000'

Piet van Schaik, secretaris

De uitkomsten van de gesprekken die Jan Zevenbergen met de hoofdbesturen van de vijf imkerorganisaties gevoerd heeft, zijn inmiddels door hem vertaald in een conceptvoorstel aan de leden van de stuurgroep 'Bedrijfsraad 2000'.

Zijn rapportage bevat o.a. de volgende conclusies:

- Alle imkerorganisaties zijn er van doordrongen dat een nauwe(re) samenwerking niet alleen goed mogelijk is, maar ook een absolute noodzaak om de belangenbehartiging van de Nederlandse imkers in de toekomst goed uit te kunnen voeren.
- Iedereen is bereid zijn volle inzet te leveren om bovenstaande te kunnen bereiken.
- Het bestaansrecht van de huidige organisaties is niet van groter belang dan het algemeen belang van alle imkers of van de huidige groeperingen van imkers.
- In het proces naar integratie dient ervoor gewaakt te worden dat bestaande regionale contacten/relaties zoveel mogelijk behouden blijven.
- Een nieuwe landelijke organisatie mag in haar voortbestaan geen financiële risico's hebben door commerciële activiteiten.
- Er wordt verschillend geoordeeld over het huidige en eventueel toekomstige functioneren van de Bedrijfsraad.
- Besluitvorming moet via korte lijnen, slagvaardig en met een vaste mogelijkheid voor inspraak tijdens het besluitvormingsproces.
- Met het onderwerp 'financiën of financiële positie' moet omzichtig omgegaan worden bij de eventuele start van enige vorm van landelijke samenwerking.
- Van de gehoorde bestuurders is een meerderheid om uiteenlopende redenen tegen een volledige fusie op dit moment.

Met bovengenoemde punten in het achterhoofd heeft dhr. Zevenbergen een conceptplan voor samengaan gepresenteerd. Hij gaat uit van eerst een federatie. Deze zou door alle organisaties onderschreven dienen te worden. Het wordt dus geen vrijblijvende zaak! Alle organisaties dienen de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de Nederlandse imkerij. Deze federatie zou voor drie jaar aangegaan dienen te worden. Tijdens deze drie jaar dient intensief nagedacht te worden over het vervolg.

De besturen van de organisaties moeten hun beleidszaken overdragen aan het federatiebestuur. De over te dragen taken dienen duidelijk omschreven te zijn. Het

federatiebestuur zou elke maand moeten vergaderen. Voornemens van besluiten worden genotuleerd. Bij de volgende vergadering worden deze notulen goedgekeurd. De organisaties hebben in de tussenliggende maand de notulen kunnen bestuderen en een eventuele reactie hierop kunnen geven. De besluitvorming geschiedt bij meerderheid van stemmen.

Kapitalen en/of bezittingen blijven gedurende de drie jaar bij de betreffende organisaties.

Bij een nieuwe start dient de meest sterke uitgangspositie gekozen te worden. Daarom moet gezocht worden naar een onafhankelijk voorzitter. Een voorzitter die de weg weet in Den Haag, maar ook in Brussel.

Daarnaast zal er nog heel wat overleg en discussie nodig zijn om overeenstemming met alle organisaties te krijgen.

Toch heeft Zevenbergen (alle organisaties gehoord hebbende) gekozen voor deze vorm.

Om de besprekingen zo breed mogelijk te maken is aan de ANI verzocht om de status van haar vertegenwoordiger in de stuurgroep om te zetten van waarnemer naar volwaardig lid en aan het bestuur van de ABTB is gevraagd om weer mee te doen. Om met de woorden van Jan Zevenbergen te spreken: 'We gaan met z'n allen voor goud!' Alle imkers zijn gebaat bij een sterke organisatie en soms moeten daar offers voor gebracht worden.

We houden u op de hoogte.

Reclameprentje, kleurenlitho begin 20e eeuw. uitgegeven door een modehuis te Gent.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Op mijn mededeling in december over de knak in mijn gezondheid, heb ik tal van sympathieke reacties ontvangen. Daarvoor mijn hartelijke dank. Ik heb duidelijk ervaren hoe medeleven een steun is en je aanspoort om moed op te bouwen.

Ik word goed op de hoogte gehouden over het reilen en zeilen van het HB en kan het uiteraard niet laten mij er af en toe mee te bemoeien. Want binnenkort mag het niet meer. En dat is maar goed ook, want alles wijst erop dat ik in vol vertrouwen kan terugtreden.

Een leuk succes is de overdracht van het Imkerforum van Mw. Romée van der Zee aan de VBBN. U leest daarover elders in dit nummer. Ik wijs op twee goede kanten daarvan. De VBBN blijft de vernieuwing in het vizier houden en het blijkt, minstens zo belangrijk, dat er na een eerder conflict –mits goed uitgesproken– weer een prima samenwerking kan ontstaan. Hulde aan beide partijen. In Bijen van januari krijg ik een dankwoord voor mijn werk in de stuurgroep 'Bedrijfsraad 2000'. Ik weet dat dit van harte gemeend is en daarvoor dan ook mijn oprechte dank. Toch vraag ik me af of de analyse, dat ik last had van mijn twee petten, voorzitter Stuurgroep en voorzitter VBBN, juist is. Ik had een opdracht van de Bedrijfsraad en als voorzitter moet je per definitie duwen en trekken om tot een snel en goed resultaat te komen en ik werd mogelijk wat geholpen door mijn ervaring in organisatie-ontwikkeling uit de bankperiode. Natuurlijk draag ik met me mee hoe de VBBN over het onderwerp denkt. Maar daarin verschilde ik in niets van de andere groepsleden. Wij zaten alle vijf namens onze achterban met dezelfde opdracht. Vaak kregen wij in de stuurgroep na indringende discussies gemeenschappelijkheid over de volgende stap in onze opdracht. Dan echter ging men naar huis en ging de pet van de eigen organisatie weer op. De volgende vergadering was de stemming gewijzigd in een voorzichtigheid en beduchtheid voor de gevoeligheden en aarzeling van de eigen achterban. Dit was een van de gevolgen van de trage voortgang van het proces. Onlangs gebruikte de voorzitter van de ABTB de term 'strokerigheid' als nadeel van een fusie. Ik gebruik zijn term strokerigheid bij deze gang van zaken als een perfecte illustratie van de traagheid van de organisatie en besluitvorming in het kader van de Bedrijfsraad.

Ik kan mij goed voorstellen dat ik mij te veel heb laten leiden door de logica van de voordelen van een fusie. Zo van $5 \times 1 = \text{tenminste } 6$. Na negen jaar voorzitterschap van de Bedrijfsraad ben ik er tot in mijn botten van overtuigd dat dit klopt.

Als Jan Zevenbergen een rol in de Stuurgroep krijgt, kan dat een voordeel zijn, omdat hij geen belanghebbende is. Maar nog steeds zijn de andere leden puur belanghebbend en blijven zij worstelen met het twee petten-syndroom:

met oog voor de voordelen van een fusie, maar aan de jaspanden getrokken worden door de achterban. Ik wens hen sterkte en ook moed om hier evenwichtig mee om te gaan.

En hiermee is de laatste PC van deze voorzitter een feit.

Nieuw lid hoofdbestuur VBBN: Rob Nijman

Op de vraag of ik beschikbaar ben voor een verkiesbare plaats in het HB hoefde ik niet lang na te denken. De VBBN heeft altijd mijn interesse gehad, als bijenhouder en als bestuurslid. Mijn naam is Rob Nijman en ik woon met mijn gezin in Ermelo.

Een korte levensgeschiedenis van mijn 56 jaren. Ik ben werkzaam als portefeuillespecialist verenigingszaken bij de Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV) te Veenendaal. Mijn hoofdtak is het goed laten verlopen van de infrastructuur van de vereniging.

Gezondheidszorg

Van de HBS naar de Hogere Tuinbouwschool. Met deze bagage wilde ik in de psychiatrie gaan werken. Ik volgde de opleiding voor arbeidstherapeut. Hierna ben ik ruim 30 jaar werkzaam geweest in de gezondheidszorg. Ik heb in diverse werkelden gewerkt, zoals de psychiatrie, het algemeen ziekenhuis, het verpleeghuis en het hospice. De laatste 20 jaar werkte ik als manager van de verplegingsdienst binnen drie verschillende organisaties. Je bent in deze functies werkzaam aan de aanbodkant van de zorg. Twee jaar geleden kreeg ik de kans om te gaan werken aan de vraagkant van de zorg. Ik werk voor een patiënten/consumenten organisatie. Het werk bij de NPV is begonnen met een reorganisatie van de vereniging. Nu ben ik die nieuwe structuur verder aan het uitbouwen. De NPV heeft ruim 72.000 leden. Deze leden zijn verdeeld over het land en zijn aangesloten bij 130 plaatselijke afdelingen. Een aantal afdelingen vormen weer een kring. Een kring is weer ter grootte van een of meer gezondheidsregio's.

Bijen en bestuurswerk

Wat de bijenteelt betreft heb ik een aantal cursussen gevolgd, zoals: beginners- en gevorderdencursus en cursussen voor drachtplanten, ziektenbestrijding, koninginnen-teelt en kunstmatige inseminatie bij koninginnenbijen. Zelf heb ik ook een paar keer een hobbycursus gegeven voor geïnteresseerden in de bijenteelt. Naast bestuurlijke ervaring binnen vakbondswerk en kerkenwerk heb ik de nodige bestuurlijke ervaring binnen de VBBN. Zes jaar ben ik tweede secretaris van de afdeling Zwolle geweest en een paar jaar HB-lid vanuit Overijssel-West (dit was de oude indeling). Na onze verhuizing in 1988 naar de provincie Gelderland moest ik statutair aftreden. In Ermelo ben ik eerst een paar jaar secretaris geweest en de rest van de negen jaar voorzitter. In 1980 ben ik begonnen met bijenhouden. Meestal heb ik vijf tot acht volken. Het grootste belang van bijen vind ik de waarde voor de natuur, het bestuiven van bloemen waar later bessen en vruchten aan komen. Het oogsten van honing vind ik een leuke bijkomstigheid.

Belangrijke acties voor de VBBN vind ik:

- Een actief beleid op het gebied van het werven van leden. Het betreft nieuwe leden en jongeren die bijen gaan houden maar ook het aantrekken van niet georganiseerde bijenhouders.
- Actief (bij)scholingsbeleid voor bijenhouders, waarbij de kwaliteit van zorg voor de bijen voorop staat.
- En een vereniging waar de bijenhouder duidelijk het lid zijn van een vereniging als meerwaarde ervaart.

Van de Bestuurstafel

J. Beekman

94

Het bestuur vergaderde op 23 januari 2002 in het huis van de ZLTO, Spoorlaan 350 te Tilburg.

Opening: Het bestuur wenst alle leden en hun gezinsleden een goed en gezond 2002 en dat het een goed bijenjaar mag worden. We hopen in 2002 meer duidelijkheid te krijgen van de commissie Bedrijfsraad 2000, over het overheidsbeleid inzake Amerikaans vuilbroed en over varroabestrijding.

Notulen Bondsbestuursvergadering 19-12-2001 De notulen zijn ongewijzigd vastgesteld en ondertekend.

Ingekomen stukken en mededelingen Vergadering commissie honing op 24-1-02.

Op 24-1-02 overleg met Plantenziektkundige Dienst Opening MEC te Helmond op 7-2-02.

Aanvraag decoraties 'de Peelzoekers' wordt door de voorzitter afgehandeld.

Bericht ontvangen intrekking van het vervoersverbod rond Veldhoven. (**Nog niet** rond Asten/Someren)

Uitnodiging studiedag ABTB op 9-2-02 ontvangen.

Uit de ingestuurde ledenlijsten blijkt een afname met ±12 leden. Alle lijsten zijn nog niet binnen.

Jaarvergadering op 6-4-02 Planning rond deze vergadering en delen van het jaarverslag besproken. Vermoedelijk zullen de financiële stukken later dan gebruikelijk naar de verenigingen gaan. Ze worden weer opgesteld door de financiële afdeling ZLTO.

De bibliotheekcommissie heeft haar advies voor de aanstaande jaarvergadering nog niet afgerond.

Bij de jaarvergadering zal een aangepaste versie van het verenigingsboek worden uitgereikt.

Veel aandacht voor de bezetting van het bestuur. De voorzitter zal na 2003 telkens voor een jaar beschikbaar zal zijn. Dat betekent dat er naar geschikte bestuursleden moet worden uitgekeken. Graag verneemt het bestuur of er leden zijn die in een bestuursfunctie actief willen zijn.

Amerikaans vuilbroed Het bestuur reageert op de brief van LNV. Het is van mening dat er een verplichte registratie van imkers moet komen, waarna gepraat kan worden over een mogelijke financiële bijdrage. Zij zal de preventieve maatregelen die nodig zijn om een uitbraak te voorkomen respecteren en uitdragen. De secretaris schrijft een brief over deze materie naar de vertegenwoordiger bij LNV. De uitnodiging voor een bijeenkomst op 6-4-02 met de

bijengezondheidscoördinatoren te Wageningen om te komen tot een Werkgroep Bijengezondheidszorg zal door A. Rietveld verder afgehandeld worden.

De stalkaart spuutschade is, op enkele aanpassingen na, goed bevonden. De kaart zal zo spoedig mogelijk aangeboden worden.

Evaluatie studiedag op zaterdag 10-11-01 De studiedagvoorzitter heeft het financiële verslag behandeld en het Bondsbestuur is akkoord.

Toewerken naar één Bijenhoudersorganisatie

Uit de commissie Bedrijfsraad 2000 wordt gemeld dat de heer J. van Zevenbergen met alle besturen gesprekken heeft gevoerd met het doel na te gaan hoe de besturen van de bijenhoudersorganisaties denken over fusie of andere vormen van verregaande samenwerking. Hij zal eind januari 2002 zijn bevindingen mededelen.

Voor nadere informatie kunt u terecht bij uw secretariaat 013-5836350 of op onze site www.bijenhouders-zlto.nl

Verslag cursus korfvechten

Begin oktober is Bijenhoudersbond Kring de Baronie voor het eerst gestart met een cursus korfvechten. Deze cursus stond onder leiding van mw. R. van Dinter en dhr. H. Weterings, bijenteeltleraar en een expert op het gebied van korf-, siervlechten en vlechtechnieken.

Er hadden zich in totaal twaalf cursisten ingeschreven, waaronder opvallend veel vrouwen. De cursusleidster had gezorgd voor eersteklas stro en nieuwe vlechteaalden. Dit is op zich niet zo bijzonder, ware het niet dat goed stro en vlechteaalden nagenoeg niet meer verkrijgbaar zijn. In een gemoedelijke sfeer, omringd door pitriet, stro en bund werd er hard en vlijtig gevlochten. De cursisten zijn beginners, maar dat was aan de eindresultaten van de verschillende cursisten niet te zien.

Bij deze wil Bijenhoudersbond Kring de Baronie onderstaande cursisten feliciteren met hun certificaat korfvechten. Een al eeuwenoud ambacht.

Dhr. van Dinter en mw. van Dinter, Bavel;
mw. J. van Doren, Scherpenisse; dhr. A. Both, Breda;
dhr. H. Bogaerts, Bavel; dhr. H. Joosen, Teteringen;
dhr. O. Visser, Breda; dhr. R. Jacometti, Breda;
mw. A. van Kaam, Alphen; mw. J. van Kaam, Alphen;
dhr. J. Kouwenberg, Gilze; mw. A. Welten, Terheyden en
mw. T. Westenberg, Klundert.

